



## Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/3 Winter 2016, p. 1011-1048

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9184>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

---

### Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 24.01.2016

✓ Accepted/Kabul: 22.02.2016

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM - Prof. Dr. Osman YILDIZ - Prof. Dr. Songül TAŞ - Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR

---

This article was checked by iThenticate.

## MEVLÂNÂ'NIN “MECÂLİS-İ SEB'A”SINDA TAHKİYEYE DAYALI DEĞER EĞİTİMİ

Gülşah DURMUŞ\*

### ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Mevlânâ'nın “*Mecâlis-i Seb'a*”sında “*tahkiye*”nin bir “*değer eğitimi yöntemi*” olarak nasıl kullanıldığının tespit edilmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle eserde yer alan tahkiyeye dayalı metin ve metin parçacıkları tespit edilmiş; daha sonra bu metin/ metin parçacıkları, anlatma esasına dayalı edebî metinlerde en küçük eylem-birimi kabul edilen “*epizot*”lara ayrılmıştır. Çalışmanın esasını teşkil eden asıl bölümde ise tespit edilen metin ve metin parçacıkları, tahkiyenin bir “*değer eğitim yöntemi*” olarak kullanımı açısından incelenmiştir. Bu bölümde tespit edilen değerler, “*Bilinmesi ve Sakınılması İstenilen Tutum ve Davranışlar*” ile “*Bilinmesi ve Benimsenmesi İstenilen Davranış ve Değerler*” olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir.

#### **Bilinmesi ve Benimsenmesi İstenilen Davranış ve Değerler:**

Her işe Allah adıyla başlamak, Hz. Muhammed'in mucizeleri, Allah'tan umut kesmemek, Kur'an okunurken konuşmamak, Allah'ın rahmetinin bütün suçları bağışlayacak kadar büyük olması, Hz. Muhammed'in şefaati, kendisine güvenenlere Allah'ın ihsanının büyük olması, insanî isteklerin Allah'ın sıfatlarını yansıtmaması, Allah'ın bilinmez bir hazine oluşu, âhiretin varlığının duvar temsiliyle ispatı, yapılan ibadatlere değil ezeli Tanrı'nın lütfuna güvenmek, gözünü Allah'ın cemâlinden ayırmamak, mala mülke rağbet etmemek, adalet, hoşgörülü olmak, aklın önemi, pişman olup af dilemek, şerefli ve namuslu olmak, utanma duygusu taşımak.

#### **Bilinmesi ve Sakınılması İstenilen Tutum ve Davranışlar:**

Haddi aşmak, kıskançlık, kin ve düşmanlık, dedikodu ve iftira, inatçılık ve inatta ısrar, mala-mülke rağbet etmek, kötü dostlar edinmek, zina etmek, yalan söylemek, insanları kandırabilmek için önce onların güvenini kazanmak, kendine zulmetmek, nasihat dinlememek ve ibret almamak, hırs.

**Anahtar Kelimeler:** Tahkiye, değer eğitimi, Mevlânâ, *Mecâlis-i Seb'a*.

---

\* Arş. Gör. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: gulsahd@bilkent.edu.tr

---

**VALUES EDUCATION BASED ON NARRATION IN THE  
“MECÂLIS-I SEB’A” OF MEVLÂNÂ**

**ABSTRACT**

The aim of this study, is to fix how “narration” is used as a “teaching values method” in “Mecalis-i Seb’a” of Mevlânâ. Before all else, to achieve this aim, text parts and texts on narration in the work have been indexed to identify, then, they're divided into “episodes” accepted as the minimal action-units in literal texts which are based on the expressing principles. Finally, forming the basic of work, fixing text parts and texts on narration are examined in terms of usage of “narration” as a “teaching values method”. The values identified in this part are analyzed and evaluated in two groups as “Attitudes and Behaviors Which are Expected to be Known and Avoided” and “The Values Which are Expected to be Known and Appropriated.”

In “Mecâlis-İ Seb’a” values which are wanted to be adapted as religious and sufistic values, love, diligence, secrecy, knowledge and wisdom, regret, modesty and munificence, and values which are wanted to be avoided as haughtiness, being blind with wordly goods, cruelty, hate and revenge; greed and trick.

**STRUCTURED ABSTRACT**

**Introduction and the Aim of the Study:** Today, one of the concepts brought to the agenda in the social studies and especially in the educational sciences and whose importance is increasing day by day is “values education”. There are many methods applied in the transmission of this subject on which there is a focus in theoretical meaning and also in the actualization of it by carrying it on the application area. One of these methods is “values education based on narration”.

“*Story*” (Kavruk, 1998: 2) that is emphasized to have a wide and narrow meaning in terms of its term, or “*expression with [narration]*” that derives from the same root with it according to Sadık Kemal Tural with its widest meaning, expresses the imagined subjects regardless of the fact that they have occurred, are possible to occur or are not possible to occur as based on event. This description covers saga, folktales and novels, religious-sufistic anecdotes, animal stories (fables), jokes etc. and also scenario, memoirs, theatre plays and even lots of works belonging to history. Encomiast, Karagöz shadow play, puppet, theatre-in-the-round and the curtain plays with Karagöz type and village theatrical plays should also be considered within the expression with narration (1991: 34- 35). According to Aktaş (2000: 10-12) who states that the most developed one among the literary genres based on telling is story and novel, the literary works in this valley is in the status of composition consisting of “telling”, “demonstration” and “description”. Event is transmitted in “telling” and it is demonstrated in the eyes of the reader in “demonstration”. Benefit is taken from the “description” in submitting the specialties related to the place and people to the attentions.

---

**Turkish Studies**

In this study, the triple composition put forth by Aktaş for "literary genres based on telling" and the "expression with narration" definition of Tural have been taken as the basis while detecting the "texts based on narration", the texts in which "telling" is dominant in the transmit of the event, mutual dialogues in which the appearances belonging to the outer world are submitted for attentions but that is actually a telling method peculiar to theatre, the texts in which "demonstration" is dominant and the events that are hidden behind the "descriptions" and left to the discovery of the reader have been considered as "the texts based on narration".

In "Mecâlis-i Seb'a, the conditions for being "a good person" and "a good Muslim", "the feeling of justice" and "the value of righteousness" and the states of "defeatism" and "swerve" that should be avoided have been brought to the attention. The work is efficient in warning the people in terms of this. Because the religious values and the attributions of Koran are presented in an understandable way, the knowledge of the people have been renewed in the issues such as "not being a servant for an entity except for Allah", "extinguishing the fire of ambition with the water of Allah's mercy and grace", "tasting the wine of union", "lighting of the essence of heart with the lights of mystique and secrets of union", "the importance of knowledge", "oneness of Allah", "avoiding the dangers of words and gossips", "not even anathemizing the enemies", "wishing the good will of the friends much more for the friends". Because the scale of justice is given as the scale "And really, human only attains his works" (Gölpınarlı, 1965: 10); the scale "word is only this, the reward you attain is as much as you work and get tired", the scale "whosever weight is heavier in their scales after this time (1965: 11), it has helped in understanding the truth "the people shall be able to attain what they deserve according to their conditions". The attention has been caught to the religious and humanitarian values in the issues of "the heaviness of the load of the slavery entrust of the humankind", "being weak if a person trusts himself/herself; and being strong if a person trusts Allah". Religious warnings, the fact that there are deep bonds between the way of life and universal values and the idea that "trueness and justice" are the values that should be dignified have been reinforced.

Many properties of a society, their living way, traditions, view of world, life philosophy and beliefs reflect on the language of that society. The vocabulary in the work and the richness of feelings and thoughts have been carried to wide masses with little text parts based on narration. One of the methods used for bringing up more tolerant, just, mature and thoughtful human being is to get benefit from the religious motives and values that address to the heart. "Mecâlis-i Seb'a" is a work that has significant importance in adding these motives and values. This work is an irreplaceable resource in terms of understanding the bond between culture and nation and seeing the social changes. The work has gained value with its qualification inviting people to the "true path", "tolerance" and "justice", dignifying the understanding of respecting to religious and humanitarian values, contributing to the cognitive and affective development of an individual, informing people about the religious values, culture and knowledge accumulation of the society they are born in and grow up, socializing the people and helping them understand what they read and listen.

#### Turkish Studies

In this study, it has been questioned how the narration in *Mecâlis-i Seb'a'* has been used as a method of values education. How should a good human and a good Muslim be? What are the basic values that arrange the human relations and the significance of these values in the Islamic understanding and the style of Mevlânâ in the interpretation of these values? Based on these questions, “values education” and “the qualifications that should be existent in a good person” have been focused and “the situations and properties that should be avoided and purified by a good Muslim” have also been brought to the attention.

**Result:** In the work, thirty three (33) texts and text parts based on narration have been detected. These texts and text parts based on narration have firstly been separated into the smallest action-units and episodes and after that, it has been questioned which value each of these texts is processed accordingly. According to the data attained from this analysis process carried out, it has been concluded that Mevlânâ has given place to the values that should be dominantly known and desired to be adopted in *Mecâlis-i Seb'a'*, but he has not neglected the values that should be known and desired to be avoided. Based on this; it could be expressed that Mevlânâ has adopted an approach that advocates the models positive in the issue of the values education, but he thinks that the humanity should also be informed about the negative models.

The basic values processed in these stories fictionalized beforehand in a conscious way regarding the purpose of making the told events permanent by allowing the wide public masses to clarify the subjects that are hard to understand and to point a moral have been assessed under two main headlines:

**The Behaviors and Values Desired to be Known and Adopted:**

Starting each work in the name of Allah, the miracles of the Prophet Muhammad, not desponding from Allah, not speaking while reading Koran, the greatness of the mercy and grace of Allah as much as forgiving all the crimes, intercession of the Prophet Muhammad, the greatness of the beneficence of Allah to those trusting Allah, humanitarian desires to reflect the attributions of Allah, Allah being an unknown treasure, the testimony of the existence of afterlife with the representation of wall, trusting the grace of the eternal Allah, not the carried out worships, not separating one's eye from the beauty of Allah, not demanding the goods and worldly items, justice, being tolerant, the importance of mind, regretting and asking for forgiveness, being honorable and virtuous, having the feeling of embarrassment.

**The Attitudes and Behaviors Desired to be Known and Avoided:** Being exorbitant, hatred and hostility, gossip and defamation, obstinacy and insisting on obstinacy, deeply desiring goods and worldly items, attaining bad friends, fornicating, telling lies, firstly attain the trusts of the people to be able to cheat on the people, torturing himself/herself, not obeying to advices and not drawing a lesson, ambition.

Mevlânâ who has entangled his listeners in a literary world he fictionalized by designing beforehand with verses, hadiths, poem parts and the texts based on narration in seven religious conversation assemblies he has given has left clues and cornerstones that will help them leave this world safe and sound by finding the true path with the

meaning unions he has arranged meticulously and with the stories. He sometimes had them draw lessons from the stories of the prophets, sometimes he loaded great news to the back of a little bird and sent them to Belkıs the queen of Sebe and had the mind Hoopoe (Hüdhüd) peck her chest that is deprived of the love of Allah, sometimes he invited to reasoning with the questions a little child asks to his father, sometimes he let Azrael confront with those who do not draw lessons from the given advises, sometimes he impressed them to the Turkish and Greek beauties, sometimes he washed and purified the life fields of those who commit sins, dry their fields and turn them into deserts with the forgiveness rains of Allah whose mercy is higher than wrath, sometimes he sent them to the store of the butcher who complains like "The meat work is easy, but what would I do if they want head?" to his apprentice following the bird he hang as a lesson by beheading it because of stealing his meat, sometimes he used concretization and he made "trueness" a crown on the head of the Prophet Suleiman and made "the sins" "three stones" that are easy to carry when increasing in quantity. In this way; he aimed to leave the traces of lessons that will make his listeners reach the happiness of two worlds in their minds. Because; according to Mevlânâ, the only way to reach the happiness of two worlds is possible after becoming a sincere believer whose words and behaviors are equipped with the Islamic values and who illuminates those around him with the light in his heart.

**Keywords:** Narration, values education, Mevlânâ, *Mecâlis-i Seb'a*.

## 1. GİRİŞ

Günümüzde sosyal bilimlerde ve özellikle eğitim bilimlerinde gündeme taşınan ve önemi gün geçtikçe artan kavramlardan biri de "değer eğitimi"dir. Kuramsal anlamda üzerinde yoğunlaşılan bu konunun, bireylere aktarılmasında ve uygulama sahasına taşınarak hayata geçirilmesinde başvurulan pek çok yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerden biri de "tahkiyeye dayalı değer eğitimi"dir.

Terim olarak bir geniş bir de dar anlamı olduğuna vurgu yapılan "*hikâye*" (Kavruk, 1998: 2), Sadık Kemal Tural'a göre onunla aynı kökten türeyen en geniş anlamı ile "*tahkiye[li ifade]*"; "olmuş, olması mümkün olsun veya olmasın tasavvur edilmiş konuları, vakaya dayanarak anlatmaktadır. Bu tarifin içinde destan, masal, halk hikâyeleri ve romanları, dinî- tasavvufî menkıbeler, hayvan hikâyeleri (fabl), lâtife ve benzerleriyle senaryo, hatırat, tiyatro eseri ve hatta tarihe ait birçok eser girmektedir. Meddah, karagöz, kukla, orta oyunu ve karagöz cinsli perde oyunları ile köylü seyirlik temsilleri de tahkiyeli ifadenin içinde düşünülmelidir" (1991: 34- 35). Anlatma esasına bağlı edebî türler arasında en gelişmiş olanın hikâye ve roman olduğunu belirten Aktaş'a göre ise (2000: 10-12) bu vadideki edebî eserler "*anlatma*", "*gösterme*" ve "*tasvir*"den meydana gelmiş terkip durumundadır. "*Anlatma*"da vaka nakledilir, "*gösterme*"de ise okuyucunun gözleri önünde tecessüm ettirilir. "*Tasvir*"den de mekân ve şahıslarla ilgili husûsiyetleri dikkatlere sunmada yararlanılır.

Bu çalışmada, "*tahkiyeye dayalı metinler*" tespit edilirken Tural'ın "tahkiyeli ifade" tanımlaması ve Aktaş'ın "*anlatma esasına bağlı edebî türler*" için öne sürdüğü üçlü terkip esas alınmış, vakanın nakledildiği "*anlatma*"nın ağır bastığı metinler; dış dünyaya ait görünüşlerin dikkatlere sunulduğu, aslında tiyatroya has bir anlatma tekniği olan karşılıklı diyaloglar,

“gösterme”nin ağır bastığı metinler ve “tasvir”lerin arkasına gizlenen, okuyucunun keşfine bırakılan vakalar “tahkiyeye dayalı metinler” olarak değerlendirilmiştir.

“*Mecâlis-i Seb’a*”da “iyi bir insan”, “iyi bir Müslüman” olmanın şartları, “adalet duygusu” ve “doğruluğun değeri” ve uzak durulması gereken “bozgunculuk” ve “yoldan sapma” durumları dikkatlere sunulmuştur. Eser, bu bakımdan insanları uyarmada etkilidir. Eserde dinî değerler ve Kuran’ın nitelikleri anlaşılır nitelikte sunulduğu için “Allah’tan başka bir varlığa kulluk etmeme”, “hurs ateşinin rahmet suyuyla söndürülmesi”, “birlik şarabının tattırılması”, “gönül özünün marifet ışıklarıyla, birlik sırlarıyla nurlanması”, “bilginin önemi”, “Allah’ın birliği”, “söz ve dedikodu tehlikelerinden uzak durma”, “düşmanlara bile beddua etmeme”, “dostların iyi dileklerinin daha yücesini dostlar için dileme” gibi hususlarda insanların bilgisi yinelenmiştir. Adalet terazisi “Ve gerçekten de insan ancak çalıştığını elde eder” terazisi (Gölpınarlı, 1965: 10); “söz budur ancak, elde ettiğin ecir, didindiğin, yorulduğun kadardır” terazisi; “Artık kimin, terazilerindeki tartısı ağır gelirse” terazisi (11) şeklinde verildiği için “insanların durumlarına göre hak ettiklerini elde edebilecekleri” gerçeğinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur. “İnsanın kulluk emanetinin yükünün ağırlığı”; “sadece kendine güvendikçe güçsüz; Allah’a dayandıkça güçlü olması” hususlarında dinî ve insani değerlere dikkatler çekilmiştir. Dinî uyarılar ve yaşama biçimi ile evrensel değerler arasında derin bağların olduğu, “doğruluk ve adaletin” yüceltilmesi gereken değerler olduğu fikri güçlendirilmiştir.

Toplumun pek çok özelliği, yaşayışı, gelenekleri, dünya görüşü, yaşam felsefesi, inançları o toplumun diline yansır. Eserdeki dil varlığı ile duygu ve düşünce zenginliği, tahkiyeye dayalı metin parçacıkları ile geniş kitlelere taşınmıştır. Daha hoşgörülü, adaletli, olgun ve düşünceli insan yetiştirmek için kullanılan yollardan biri de yüreğe seslenen dinî motif ve değerlerden yararlanmaktır. “*Mecâlis-i Seb’a*” bu motif ve değerlerin kazandırılmasında önem taşıyan bir eserdir. Kültür ve millet arasındaki bağı anlama, sosyal değişimleri görme bakımından bu eser vazgeçilmez bir kaynaktır. Eser, eğitici, uyarıcı, “doğru yol”a, “hoşgörü”ye ve “adalet”e davet eden; dinî ve insani değerlere saygılı olma anlayışını yücelten; bireyin bilişsel ve duyuşsal gelişimine katkılarda bulunan; bireyi içinde doğup büyüdüğü toplumun dinî değerlerinden, kültüründen ve bilgi birikiminden haberdar eden; sosyalleştiren, okuduğunu ve dinlediğini anlamasına yardımcı olan niteliği ile değer kazanmıştır.

Bu çalışmada *Mecâlis-i Seb’a*’da tahkiyenin bir değer eğitimi yöntemi olarak nasıl kullanıldığı sorgulanmıştır. İyi bir insan, iyi bir Müslüman nasıl olmalıdır? İnsan ilişkilerini düzenleyen temel değerler ve bu değerlerin İslâmî anlayıştaki yeri ile Mevlânâ’nın bu değerleri yorumlayış tarzı nedir? Bu sorulardan hareketle “değer eğitimi” ve “iyi bir insanda bulunması gereken nitelikler” üzerinde durularak “bir Müslüman’ın sakınması ve aranması gereken durum ve özellikler” de dikkatlere sunulmuştur.

## 2. MECÂLİS-İ SEB’A VE EĞİTİM DEĞERLERİ

*Mecâlis-i Seb’a*’da tahkiyenin bir değer eğitimi yöntemi olarak kullanımına geçilmeden önce Mevlânâ’nın hayatı, eğitimci kişiliği ve eserlerini kısaca hatırlatmak yerinde olacaktır.

Asıl adı Muhammed Celâleddin olan Mevlânâ, 30 Eylül 1207’de, bugün Afganistan sınırları içinde bulunan Belh’te doğmuştur. Babası, devrinin ünlü bilginlerinden biri olan ve Sultanu’l-Ulemâ (Bilginlerin Sultanı) diye anılan Hüseyin oğlu Bahaeddin Veled (ölm. 1231)’dir. Mevlânâ ailesi, 1212 veya 1213 yılında, Belh’ten ayrılarak Anadolu’ya gelip Konya’ya yerleşmiştir. Bu sırada küçük bir çocuk olan Celâleddin, iyi bir eğitim alarak kısa zamanda kendini geliştirmiş ve halka kabul ettirmiştir. Konya’da Moğol istilası nedeniyle bunalım yaşayan insanlara verdiği vaazlarla moral ve güç kaynağı olan Mevlânâ, 17 Aralık 1273 Pazar günü Konya’da vefat etmiştir (Fürûzanfer, 1986: 55- 59; Gölpınarlı, 1999: 40-41).

Mevlânâ'nın eğitimci kişiliği üzerinde değerlendirmelerde bulunan Akyüz'e (2009: 54-56) göre o, sevgi, kardeşlik, hoşgörü, insan olma konularını işlemiş, bunları tüm insanlara öğretmeyi amaçlamıştır. Onun, Yunus'un ve başka şairlerin düşünceleri, mısraları, Moğol istilâları ve zulmü altında ezilen, inleyen toplumun, dert ve acılara dayanma gücünü arttırmıştır. [...] Mevlânâ, eğitimin gücüne ve çevrenin etkisine inanır. Ona göre insan eğitilebilir bir varlıktır. [...] Mevlânâ'ya göre, âlimlik insanın zatında bulunan bir hünerdir. Âlimlik ipek ya da abadan bir giysi ile kazanılmaz. O, insanlara alçak gönüllü, doğru olmalarını, iyilik yapmalarını öğütlemiştir. O, her türlü sevgisizliğe, kötülüğe, bağınazlığa karşı İslâmî ve insanî ilkeleri şiir, musiki ve raks içinde birleştirip dile getirmiş, etkisini yüzyıllarca sürdürmüş büyük bir yaygın eğitimcidir.

### Eserleri

**Mesnevî:** Mevlânâ'nın en önemli eseri, Mevlevîliğin ana kaynağı ve tasavvufun temel kaynaklarından biridir. Mevlânâ Müzesi'ndeki en eski nüshasına göre 25618 beyittir. Eserin tam metnini XVIII. yüzyılda ilk defa Süleyman Nahîfî (öl. 1739) nazmen Türkçeye aktarmış ve Âmil Çelebioğlu, bu metni sadeleştirerek yayımlamıştır (2007). Eserin tamamını günümüz Türkçesine tercüme eden Abdülbaki Gölpınarlı, 1973 yılında eseri 6 cilt hâlinde şerh etmiştir. Tâhirü'l Mevlevî (öl. 1951) eseri birinci cildinden beşinci cildin bir bölümüne kadar tercüme ve şerh etmiş ancak ömrü yetmediği için 18 ciltlik şerhin eksik kısımları Şefik Can tarafından tamamlanmıştır. Eser, Ahmet Avni Konuk tarafından da 1929- 1937 yıllarında şerh edilmiştir.

**Divân-ı Kebîr:** Mevlânâ'nın lirik şiirlerini içeren bu dev eser, gazeller ve rubailerden oluşmuştur. Yaklaşık 50.000 beyit civarındaki bu eser, denebilir ki, aşk ve sevgi konusunun insanlık tarihinde yazıya geçirilmiş en geniş anlatımıdır. Abdülbaki Gölpınarlı eseri 7 cilt hâlinde Türkçeye çevirmiştir (ilk 5 cilt 1957-1960, son 2 cilt 1973).

**Mektûbât:** Mevlânâ'nın dostlarına ve kendisine soru soranlara yazdığı Farsça mektuplardan oluşur. Eser, Abdülbaki Gölpınarlı tarafından altı yazma nüshası değerlendirilerek karşılaştırılmalı olarak tercüme edilmiş ve 1963 yılında yayımlanmıştır.

**Fîhi Mâ Fîh:** Mevlânâ'nın sohbetlerinin yazıya geçirilmesinden oluşan bu eser, onun insan, din ve hayat hakkındaki felsefî yaklaşımlarını ihtiva eder. Eseri Türkçeye ilk kez Ahmet Avni Konuk tercüme etmiş ancak neşretmeye muvaffak olamayıp tercümesini Mevlânâ müzesine bağışlamıştır. 73 fasıl olan bu tercüme, 1994 yılında Dr. Selçuk Eraydın tarafından yayımlanmıştır. Eserin ikinci tercümesini 1954 yılında Fûrûzanfer neşrini esas alarak Prof. Dr. Meliha Ülker Tarıkâhya (Anbarcıoğlu) yapmıştır. Eserin üçüncü ve şu ana kadar hazırlanan son tercümesini ise 1959 yılında Abdülbaki Gölpınarlı yayımlamıştır.

**Mecâlis-i Seb'a:** Mevlânâ'nın yedi oturumluk vaazlarının Sultan Veled yahut Çelebi Hüsamüddin tarafından not edilmesiyle meydana getirilmiş, içinde yer yer şiir parçacıklarına da yer verilen, Arapça- Farsça mensur bir eserdir. Eserin Farsçadaki en makbul nüshası, İranlı araştırmacı Tefvik Sübhani'ye âit 1986 tarihli çalışmadır (Arpaguş, 2005: 791).

### "Mecâlis-i Seb'a"<sup>1</sup> ve Bir Değer Eğitimi Yöntemi Olarak Tahkiye

Mevlânâ, Türk İslam medeniyetinin yetiştirmiş olduğu evrensel değerde bir mutasavvıf ve düşünürdür. Onun 13. yüzyılda Anadolu'da başlattığı içsel fikir ve aydınlanma hareketi, zaman ve mekâna hükmedercesine yayılmış ve bugün tüm dünyanın tanıdığı bir tasavvufî gerçek olarak Türk kültürünün evrensele açılan bir penceresi haline gelmiştir (Karaman, 2012: 1692). Mevlânâ, insanı kötü duygulardan arındırma peşindedir. İnsanların yaşayışlarında bir hayli yanlışlık ve eksiklik

<sup>1</sup> Bu çalışmada Abdülbaki Gölpınarlı'nın "Mevlânâ Celâleddin Mecâlis-i Seb'a" başlıklı çalışması esas kabul edilmiştir. Eserin Mehmed Hulûsi tarafından yapılan bir diğer çevirisi, M. Doğan Bayın tarafından 2001 yılında Kırkanbar Kitaplığı'nda yayımlanmıştır.

tespit edince artık bir ihtiyaç hâsıl olmuş demektir. Bunu da yol göstericiler farklı yollarla gidereceklerdir. İşte burada Mevlana, hikâyeyi/ temsili seçer (Balkaya, 2007: 205).

“*Mecâlis-i Seb’a*”, Mevlânâ’nın yedi vaazından oluşan eseridir. Mevlânâ, eserdeki şekli ile vaazlarına Arapça dualarla başlamaktadır. Pekolcay (1967: 107) eserin kurgusal yapısı için Arapça bir hutbeyi hikâyelerin takip ettiğini belirtmiştir. Eserde Arapça duaları Farsça bir münacât takip etmektedir. Mevlânâ, eserde yer yer Senâî ve Attar gibi ilk dönem sûfilerinden ve bazen de kendi şiirlerinden beyitler söylemektedir. Yine zaman zaman bilinen “*Mesnevî*” hikâyelerinden kısa hikâyelere yer vermektedir.

Mevlânâ, eserde yer alan meclislerin kurgulanışında anlattıklarını daha açık hâle getirmek için zaman zaman şiir ve hikâyelere başvurmuş, zaman zaman da âyet ve hadislere göndermelerde bulunmuştur. Eserde, Birinci Meclis’te doksan (90) âyet, on sekiz (18) hadis; İkinci Meclis’te on yedi (17) âyet, altı (6) hadis; Üçüncü Meclis’te on (10) âyet, dört (4) hadis; Dördüncü Meclis’te on dört (14) âyet, bir (1) hadis; Beşinci Meclis’te yirmi sekiz (28) âyet, sekiz (8) hadis; Altıncı Meclis’te on üç (13) âyet, bir (1) hadis; Yedinci Meclis’te yirmi altı (26) âyet, üç (3) hadis olmak üzere toplam yüz doksan sekiz (198) âyet ve kırk bir (41) hadise gönderimde bulunulmuştur.

Gölpınarlı (1965: 3) Birinci Meclis’te “*toplumun değerden düşmesi, bozguna uğraması, bozgunculuğa düşmesi yüzündendir. Böyle zamanda yapılacak iş, kurtuluş çâresi*”, İkinci Meclis’te “*suçlardan kurtuluş çekinme sınırına giriş*”, Üçüncü Meclis’te “*inançtaki kudret*”, Dördüncü Meclis’te “*kendilerini kulların hayrına adanmış olan, kendisi için yaşamayan kullar*”, Beşinci Meclis’te “*bilginin değeri*”, Altıncı Meclis’te “*gafilete dalış*” ve Yedinci Meclis’te “*aklın önemi*” konularının hadislerle şerh edildiğini belirtmiştir.

Kemal Yavuz (İstanbul: 1993) “*Mecâlis-i Seb’a’da Eğitim*” başlığını taşıyan yüksek lisans tezinin birinci bölümünde eğitim- eğitimi, eğitimin gücü ve insan psikolojisi konularına değinmiş, “değerler ve eğitim” başlığını taşıyan ikinci bölümünde eseri temel değerler olarak kabul ettiği “akıl, sevgi, bilgi, birlik, dostluk, hürriyet” açısından incelemiş, son bölümünde ise “öğretmen- öğrenci münasebetleri”, “eğitimde metotlar” ve “gayeler” üzerinde durmuştur. Yavuz’un eserde kullanıldığını tespit ettiği temel metotlar “besmele ile eğitim”, “insanların seviyelerine göre hitap etmek”, “mucize ile eğitim”, “dua metodu”, “iç gözlem”, “gözlem ve örneklerle eğitim”, “benliğinden sıyrılmama”, “sır saklama ve ayıbı yüze vurmama metodu”, “af metodu”; temel gayeler ise “korumak”, “öze hitap”, “benlikten sıyrılmama”, “nefisle mücadele”, basiretli kılma”, “değişim”, “kâmil insan yetiştirmek”, “kurtarmak”, “uyum” ve “tevhid”dir. Bu çalışmanın, Yavuz’un hazırlanmış olduğu yüksek lisans tezinden temel farkı, eserin tamamı üzerinde değil, sadece eserde tespit edilen tahkiyeye dayalı metin ve metin parçacıkları üzerinde yoğunlaşmış olmasıdır.

Tahkiyeyi bir eğitim yöntemi olarak kullanarak halka hem bilgi hem de moral vermeyi amaçlayan Mevlânâ’yı bir hikâyeci olarak değerlendiren Yousofi (2005:645)’ye göre mutasavvıfların hikâyelere dikkat çekmelerinin ve kitaplarında fikirlerini açıklamak için onları kullanmalarının iki temel gerekçesi vardır: Birincisi, mutasavvıfların tahsilileri olduğu kadar bilgisiz insanları, yaşlıları olduğu kadar gençleri, erkekleri olduğu kadar kadınları, Müslüman’ları olduğu kadar diğer dinlere inananları vb. değişik grupları etkilemek için hikâyeleri en etkin vasıta olarak görmeleridir. İkincisi ise, anlatmak istedikleri önemli konuların ve yaşadıkları dönemde ön yargıdan dolayı âşikâre tartışmaya cesaret edemedikleri sosyal eleştirilerin hikâyeler vasıtasıyla kolaylıkla açıklanabilmesidir.

“*Mecâlis-i Seb’a*”da kullanılan sohbet metodunu “*hitap tarzı*”, “*âyet ve hadisler ve bunların işârî yorumları*”, “*şiir*”, “*hikâye anlatımı (tahkiye metodu) ve metaforik anlatım yöntemi*” ve “*menkıbe ve kıssa anlatımı*” olmak üzere beş ana başlık altında değerlendiren Ahmet Ögke (2005: 260-264), dördüncü ana başlığa dâhil olan “*tahkiye metodu*”nun “*Mecâlis-i*



*Seb'â*'daki kullanımı hakkındaki düşüncelerini ve Mevlâna'nın tahkiye metoduna başvurmasındaki asıl maksadı şöyle ifade etmektedir: "Mevlâna'nın eserlerinde sıkça kıssa ve hikâyelere yer vermiş olması, tenkit ve farklı yorumlara da sebep olmuş, bu konuda lehte ve aleyhte fikirler öne sürülmüştür. Esâsen şurası bilinen bir gerçektir ki, Mevlâna'nın eserlerinde birtakım hikâyelerin dercedilmesi, masal ya da hikâye anlatmak için değil; bilakis 'kıssalardan hisse' çıkarılması düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü yüksek bahisler ve derin hikmetler, böyle misâllerle bir dereceye kadar anlaşılabilir hâle gelmektedir. [...] Mevlâna: 'Maksat kıssadan hisse almaktır; yoksa masal anlatmak değil' sözünü de aynı gerçeği ifade için söylemiş olsa gerek. Nitekim 'Mukbil' adındaki bir kişinin hikâyesini anlattıktan sonra Mevlâna: 'Maksat, Mukbil'in kıssasını anlatmak değil de günah hastalığına nasıl ilâç yapmak lâzım olduğunu anlatmaktır' diyerek anlatılan hikâyelerin ardındaki asıl amaca işaret etmektedir". Bu ifadeler göstermektedir ki Mevlâna'nın eserlerinde tahkiye metoduna başvurmasının iki temel amacı vardır: anlaşılması zor konuların –halkın seviyesine indirilmek sûretiyle- daha açık hâle getirilmesi ve kıssadan hisse çıkarılması. Kuran-ı Kerim'de ilâhî hükümler anlatılırken sık sık hikâyelere ve peygamber kıssalarına yer verildiğini ve Mevlânâ'nın da hikâyeleri bir eğitim aracı olarak kullandığını ifade eden Yeniterzi (2008: 153) de Mevlânâ'nın hikâyelerin konuya açıklık getirmesi veya zihinde kolayca yer etmesi özelliğinden faydalandığını belirtmiştir.

Bu çalışmada, "*Mecâlis-i Seb'â*"da yer alan hikâyelerde hangi eğitici değerlerin verildiğinin metin merkezli bir okumayla tespit edilmesinden ziyade, Mevlânâ'nın geniş halk kitlelerine kazandırılmak üzere önceden belirlemiş olduğu değerleri, vermek istediği mesajı hikâyelerle nasıl sunduğu üzerinde durulmuştur. Çalışmanın merkezinde hikâyelerde tespit edilen eğitim değerleri değil, tahkiyenin bir "*değer eğitimi yöntemi*" olarak nasıl kullanıldığı üzerinde durulmuştur<sup>2</sup>.

Eserde yer alan tahkiyeye dayalı metinler, "*peygamber kıssaları ve menkıbeler*" ile "*hikâyeler*" olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirilmiştir. Birinci Meclis'te on iki (12), İkinci Meclis'te beş (5), Üçüncü Meclis'te iki (2), Dördüncü Meclis'te dört (4), Beşinci Meclis'te üç (3), Yedinci Meclis'te yedi (7) olmak üzere eserde toplam otuz üç (33) "*tahkiyeye dayalı metin*" bulunmaktadır. Bu metinlerin on sekizi "*peygamber kıssası ve menkıbe*", on beşi ise "*hikâye*" başlığı altında değerlendirilmiştir. Altıncı Meclis'te ise "*tahkiyeye dayalı metin*" yoktur. Eserde tespit edilen "*tahkiyeye dayalı metinler*" şunlardır:

#### A. Peygamber Kıssaları ve Menkıbeler

##### Birinci Meclis

- Süleyman-taç,
- Firavun hikâyesi,
- Îsâ ve ölüyü diriltme mucizesi,
- Îsâ ve topal,

<sup>2</sup> Mevlânâ *Mesnevisinde* tahkiyenin bir değer eğitimi yöntemi olarak kullanımı için bakınız: DURMUŞ, Gülşah (2011). *Mevlânâ'da Eğitici Değerler ve Dil*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya. Tarih derslerinde hikâyelerin değer eğitiminde kullanımı için bakınız: MUTLUER, Celal, "Tarih Derslerinde Değer Eğitiminde Hikâyelerin Kullanımı", *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/7 Spring 2015, p. 721-732, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8260>, ANKARA-TURKEY. Ahmet Efe'nin çocuk hikâyelerinde değer eğitimi ve hikâyelerin Türkçe eğitimine katkısı için bakınız: BATUR, Zekerya; YÜCEL, Zeliha, "Ahmet Efe'nin Çocuk Hikâyelerinde Değer Eğitimi ve Hikâyelerin Türkçe Eğitimine Katkısı", *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4 I Fall 2012, p. 1031-1049, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3396>, ANKARA-TURKEY.

- 
- e. Hz. Muhammed'in mûcizeleri (Şahadet getiren çakıl taşları ve Ay'ın ikiye bölünmesi),
  - f. Hz. Rabia,
  - g. Hamza-Vahşi,
  - h. Nûh-tufan,
  - i. Kur'an okunurken konuşulmaması.

#### **İkinci Meclis**

- a. İbrahim Ethem
- b. Hüdhüd-Belkıs
- c. Hz. Süleyman'a yeli şikâyet eden yaşlı kadın

#### **Dördüncü Meclis**

- a. Nasûh tövbesi
- b. Mukbil-i Tammâr
- c. Sa'lebe

#### **Beşinci Meclis**

- a. Abdulmuttalib'in yağmur duası
- b. Habîb-i A'cemi

#### **Yedinci Meclis**

- a. Mûsâ-bülbül

### **B. Hikâyeler**

#### **Birinci Meclis**

- a. Kasap-kuş
- b. Barsîsâ hikâyesi
- c. Zengibar

#### **İkinci Meclis**

- a. Tilki-davul
- b. Hişâm'a âit bir hikâye

#### **Üçüncü Meclis**

- a. Padişah-doğan
- b. Padişah- has kul

#### **Dördüncü Meclis**

- a. Âzim hikâyesi

**Beşinci Meclis**

- a. Doymayan öküz-hırs

**Yedinci Meclis**

- a. Tilki-tuzak-avcı  
 b. Zindan- duvardaki resimler  
 c. "Deniz"- "balık"- "yılan"- "yılanbalığı" temsilleri, "bilinmeyen hazine"  
 d. "Kurt"- "ceylan"- "köpek" temsili  
 e. "Yılan"- "yel" temsili  
 f. Hz. Âdem'e secde- "ilk yaratılan inci"

**2.1. TAHKİYEYE DAYALI METİNLERİN EPİZOTLARI****Birinci Meclis (Sf. 7- 41)****a. Süleyman- taç hikâyesi**

Allah'ın, yeli Hz. Süleyman'ın emrine vermesi, bu nimetin şükrüne lâyık olmayan bir düşüncenin Hz. Süleyman'ın gönlünden geçmesi ve başındaki tacın eğilmesi,

Hz. Süleyman'ın taca doğrulması için seslenmesi ve tacın dile gelerek Hz. Süleyman'a "sen doğrul" demesi. Bunun üzerine Hz. Süleyman'ın pişman olup secdeye kapanarak tövbe etmesi,

Tacın tekrar düz durmaya başlaması ve Hz. Süleyman'ın tacı sınamak için tekrar tekrar eğrilmesi ve tacın hep düz durması.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Allah'ın lütfettiği nimetlere lâyık olabilmek için haddi aşmamak ve şükretmek gerekmektedir. Hikâyenin sonunda Mevlânâ "tac"a verdiği anlamı açıklamıştır: "zevk, vecd, gönül ıssılığı". Verdiği bu anlamla birlikte de "senden zevk gitti mi, dondun, buz kestini gitti, tacın eğildi artık" sonucuna varmıştır.

**b. Zengibar**

Zengibar vilayetinde eşcinsel ilişki yaşandığının belirtilmesi. Bu insanların öldükten sonra kendi rezilliklerini Türk ve Rum yüzlü güzellerin, ruhanilerin yanına götürüldüklerinde anlayacaklarının ancak o zaman hiçbir şeyin fayda vermeyeceğinin, bu yüzden de onların hem aynaya, hem de ayna sahibine düşman olduklarının ifade edilmesi,

Kendisini sürekli "yüzünü yıka" diyerek usandıran babasına Türk çocuğunun "kara yüzlüler neden neşeli, biz yüzümüze düzgün sürünce neden bizimle eğleniyorlar" diye sorması,

Babasının "sen işine bak, Ay gibi yüzünü ebed ve ezel padişahı için beze, gerçekten de Allah güzeldir, güzelliği sever, onlar kendi çirkin suratlarına gülmedeler. "Şüphe yok ki suç işleyenler, inananlara gülerler." (9/ 111) <sup>3</sup> cevabını vermesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Utanma duygusu taşımak, şerefli ve namuslu olmak gerekmektedir. Metinde açıkça ifade edilmemiş olsa da Mevlana'nın kara yüzlülük- ak yüzlülük açısından insanları dört gruba ayırdığı sonucuna varılabilir: Birincisi yaratılıştan ak yüzlü olanlar ve hayatlarını da bu doğrultuda geçirenler; ikincisi doğuştan kara yüzlü olanlar ve bu doğrultuda bir

<sup>3</sup> Kuran-ı Kerim'de geçen âyetler için parantez içinde verilen sayıların ilki sûre numarasını, ikincisi âyet numarasını göstermektedir.

ömür geçirenler, üçüncüsü ak yüzlü yaratıldığı halde yüzlerine kendi iradeleri dışında kara sürülenler, yüzlerindeki kararı tövbe ile yıkayanlar, bu rengin yüzlerinin rengi hâline dönüşmesine engel olanlar; dördüncüsü ak yüzlü olup yüzlerine kara sürülenler ve bu kararı yıkamayıp günah işlemeye devam eden bu kararı yüzlerinin rengi hâline, bu davranış biçimini de kendilerine huy hâline getirenler. Birinci gruptakilere metinde geçen “*Türk ve Rum ilindeki güzeller*”, üçüncü gruptakilere ise “*Türk ilinden, Rum ülkesinden olup çocukken Zengibar’a götürülen kişiler*” örnek gösterilebilir.

### c. Firavun

Hiz. Mûsâ'nın, “Bismillah” adıyla, Firavun'un ateş ayaklı ordusunu bozması, altüst etmesi,

Hiz. Mûsâ'nın, İsrailoğulları'nın geçmesi için denizde “Bismillah” adıyla on iki yol açması; o adla denizden toz koparması.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** “Bismillah” bütün zor işleri kolay hâle getirir. Bu yüzden her işi Allah için, O'nun adıyla başlayarak yapmak gerekmektedir.

### ç. İsa ve ölüyü diriltme mucizesi

Hiz. İsa'nın, “Bismillah” adını bir ölüye okuması, ölünün o adın heybetiyle dirilmesi,

Bunun üzerine Mevlânâ'nın insanlara “Ey mezarda Münker ve Nekîr'in sorusunu inkâr eden, yoksa İsa'nın seslenip ölüyü dirilttiğini de mi inkâr ediyorsun? İsa'nın çağırmasıyla ölü mezardan baş çıkarır, kalkar da neden Münker'in, Nekîr'in sesiyle ölü, kefeninden baş çıkarıp kalkmaz, soruya cevap vermez?” hitabında bulunması.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** “Bismillah” bütün zor işleri kolay hâle getirir. Bu yüzden her işi Allah için, O'nun adıyla başlayarak yapmak gerekmektedir. Allah, insanları öldükten sonra yeniden diriltmeye gücü yetendir.

### d. İsa ve topal

“Her gün her sabah topal, belâya uğramış, hasta ve kör pek çok insanın Hiz. İsa'nın kulluk ettiği yerin kapısı önünde toplanması,

Hiz. İsa'nın, evrâdını bitirince dışarı çıkması, onlara bu kutlu adı (Bismillah) okuması ve hepsinin hastalığından kurtulup sağ ve esen evlerine gitmeleri.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** “Bismillah” bütün zor işleri kolay hâle getirir. Bu yüzden her işi Allah için, O'nun adıyla başlayarak yapmak gerekmektedir.

### e. Hiz. Muhammed'in mucizeleri (Şahadet getiren çakıl taşları ve Ay'ın ikiye bölünmesi)

Hiz. Muhammed'in ayın on dördüncü gecesi Kâbe çevresinde tavaf etmesi, Ebu Cehil'in onu görmesi ve hasedinin coşup köpürmesi, Ebu Cehil'in “Bu büyücü yine hangi düzeni kurmada” demesi, Hiz. Muhammed'in “Düzen nerede ben neredeyim, ben halkı senin gibi yol yitirmişlerin düzeninden, tuzağından kurtarmak için gelmişim” demesi,

Ebu Cehil'in daha önce Hiz. Muhammed'i sınamak için avucuna aldığı çakıl taşlarını kastederek “Büyücü değilsen avucumda ne olduğunu söyle” demesi,

Cebraîl'in Allah'tan Hiz. Muhammed'e selâm getirmesi, Ebu Cehil'in kendisine [kötü] ad takmasını önemsememesini çünkü ancak efendinin kula isim takabileceğini, Allah'ın kendisine iyi adlar taktığını, efendisine isim takma teşebbüsünde bulunan kulun taktığı adı Allah'ın o kişinin boynuna asacağını ve onu cehenneme yollayacağını haber vermesi,

Cebrail'in Hz. Muhammed'den Ebu Cehil'e cevap olarak "Hangisini istersin, ben mi avucunda ne olduğunu söyleyeyim; yoksa avucundakiler mi benim kim olduğumu söylesin?" diye sorması,

Ebu Cehil'in, "Avucundakilerin senin kim olduğunu söylemesi daha kuvvetli" cevabını vermesi,

Tanrının tertemiz adıyla Ebu Cehil'in avucundaki taşların dile gelerek şahadet getirmesi, bu durum karşısında halkın büyük kısmının imân etmesi, Ebu Cehil'in büyük bir kızgınlıkla çakılları yere vurması, "Kendi elimle neler ettim" diyerek pişman olması,

Sonra yine kendini tutması ve inatta devam ederek "Lât'a, Uzza'ya andolsun ki bu da büyücülük" demesi, arkadaşlarının Ebu Cehil'e "Büyücülük yerde olur, göğe tesir etmez" diyerek Hz. Muhammed'i bir de bu yönden sınamayı teklif etmeleri,

H. Muhammed'e "Bu yaptığın büyü değilse ve gerçekten Tanrı'dansa ayı ikiye böl, çünkü büyü göğe tesir etmez" demeleri, Cebrail'in Hz. Muhammed'e "Düşünceye dalma, tertemiz adımızı an, iki parmağını birbirinden ayırarak göğe tut, Ay'a işaret et de gücümüzü görsünler" diye Tanrı'dan haber getirmesi,

H. Muhammed'in denileni yapması, ayın ikiye bölünmesi ve yarısının peygamberin sağ parmağının, yarısının da sol parmağının hizasına gitmesi, korkunç bir ses işitilmesi, şehirde ve ovada binlerce hayvanın ölmesi, geri kalanların yem yemekten kesilmesi, tir tir titremeye başlaması,

Halkın büyük bir bölümünün hastalanması, bir kısmının yüreğinin kan kesilmesi, hepsinin Hz. Muhammed'den kendisinden haber verdiği Tanrı hakkı için Ay'ı eski hâline getirmesini istemeleri, yoksa âlemin altüst olacağını belirtmeleri, Hz. Muhammed'in Tanrı adıyla iki parmağını birleştirmesi ve Ay'ın eski hâline dönmesi, birçok kişinin inanıp Müslüman olması,

Ebu Cehil'in derdinin artması, elden çıkması, öfkeyle inatla kendini zor tutması, bunlar doğruysa ve gözbağcılık değilse başka şehirlerin de bunlardan haberinin olmasının gerektiğini belirtmesi, âlemin her yanından dostlardan dostlara adamların, kervanların, habercilerin, mektupların gelmeye başlaması,

Bunun daha önce hiç görülmemiş, hiç anlatılmamış ve hiçbir kitapta yazılmamış eşsiz ve şaşılacak bir olay olduğunun belirtilmesi, çevredeki şehirlerden mektup üstüne mektup gelmesi, Ebu Cehil ve benzerlerinin "Ama gönüllerinde hastalık olanların pisliklerine pislik katarak küfürlerini arttırdı." (9/ 125) âyetinde bildirildiği gibi yüzlerinin daha da fazla kararması, inananlarınsa, "İnançlarına inanç katsın" diye (9/ 124) her gün, gönüllerinin daha da kuvvetlenmesi, imanlarının daha da artması".

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Nefret, kin, öfke ve bunlarda inat etmek kötüdür. "Bismillah" bütün zor işleri kolay hâle getirir. Bu yüzden her işi Allah için, O'nun adıyla başlayarak yapmak gerekmektedir. İnsana güzel adlar takan ancak Allah'tır. Başkalarının taktığı kötü adlara önem vermemek gerekmektedir. Mucizeler, gönüllerinde hastalık olanların küfürlerini daha da arttırırken iman sahiplerinin inançlarına inanç katmıştır. Aynı zamanda bir eğitimci olan Hz. Muhammed, insanları yanlış yola düşmekten kurtarmak için gelmiştir. Bu hikâyeden hareketle eğitim, "insanları yanlış yoldan kurtarma faaliyeti" olarak tanımlanabilir.

#### **f. Kasap hikâyesi**

Veresiye et veren bir kasabın çocuk yaştaki çırağına "Filân şu kadar borç aldı, filânda şu kadar alacağımız var" diyerek veresiyeleri yazdırması,

Günün birinde leş yiyen bir kuşun havadan inmesi ve bir parça et kaparak havalanıp gitmesi, kasabın çırağına “Şu leş yiyen kuştan etin dörtte bir parçası kadar alacağımız var, bunu deftere yaz” demesi,

Bir başka gün leş yiyen kuşun alışkanlık hâline getirdiği için tekrar gelip et kapmaya uğraşması, kasabın bir düzen kurarak kuşu tuzağa düşürmesi, başını koparması ve öbür kuşlara ibret olsun diye asması,

Çocuğun “Usta, senin kuştaki alacağını yazdım, ‘Ey nefislerine uyup hadden aşırı hareket edenler’ hükmünce hani; şimdi kuşun da sende alacağı var, ne kadar yazayım?” diye sorması, ustanın, yenini- yakasını yırtması ve “Et işi kolay, fakat baş isterlerse ne yapacağım ben?” demesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Nefislerine uyup haddini aşanlar hesap verecektir. “Kimsenin hakkı kimsede kalmaz. “Kim zerre kadar iyilik ettiyse onu görür, kim de zerre kadar kötülük ettiyse onu görür” (99/ 7).

### **g. Hamza- Vahşi**

“Allah rahmetinden umut kesmeyin” (39/ 53) âyetinin bazı tefsir imamlarına göre Hz. Hamza’nın katili Vahşi için geldiğinin belirtilmesi ile menkıbeye başlanması, Hamza’nın önce savaş arslanı, daha sonra Tanrı arslanı; önce peygamberin amcası, yakını; daha sonra oğlu olduğunun belirtilmesi,

Hz. Hamza’nın Müslüman olduktan sonra savaşa giderken zırh giymemesi, kendisine gençken, pek kuvvetliken zırh giyinmesine rağmen yaşlanıp zayıflayınca neden zırh giymeden savaşa gittiğinin sorulması, “Arslanda nasıl yaratılıştan bir yiğitlik varsa ben de yaratılıştan yiğittim, ölümden bir yaşayış görmüyordum, inandıktan sonra öldürüldükten sonra cana ne dirilikler verildiğini gördüm” cevabını vermesi,

Hz. Hamza’nın savaşta Arap büyüklerinden bir kadının yakınlarından üstün birini öldürmesi, bu yüzden bu kadının Hz. Hamza’ya kin duyması, bu kadının ve savaşta yakınlarını öldürdüğü için Hz. Hamza’ya kin duyan başka kişilerin Vahşi’den azat edilme ve mal mülk karşılığında Hz. Hamza’yı öldürmesini istemeleri ve Vahşi’yi kandırmaları,

Vahşi’nin altın ve mal ile gözünün bağlanması, rüşvete tamah etmesi ve zalimi mazlumdan ayırt edemez hâle gelmesi, Uhud savaşında ilk saldırıda kâfirlerin yenilmesi, Peygamber sözünün dinlenmeyerek okçuların ganimetleri almak için yerlerini terk etmeleri, askerleriyle pusuda bekleyen Ebu Süfyan’ın saldırıya geçmesi,

Ganimetle meşgul olan Müslümanların bozguna uğraması, Peygambere çok benzeyen bir sahabenin şehit olması üzerine ölenin Hz. Muhammed olduğunun sanılması ve bunu gören Müslümanların bozularak kaçmaya başlaması,

Hz. Ömer’in kaçmadığını görenlerin kendisine niçin kaçmadığını sormaları, Hz. Ömer’in “Bu can onun içindi onu o hâlde gördük” cevabını vermesi,

Hz. Hamza’nın savaşta kâfirlerin başlarından tepeler yığması, Vahşi’nin ona yaklaşmaması, Vahşi’nin bir taşın arkasına saklanarak Hz. Hamza’yı savaşla en meşgul olduğu anda öldürmek için gözetlemesi, Vahşi’nin attığı mızrağın zırhsız olan Hz. Hamza’nın beline saplanması, Hz. Hamza’nın mızrağı tutup bedeninden kuvvetle çekip çıkarması, Vahşi’nin ardına düşmek istemesi fakat çok kan kaybettiği için yere yıkılması,

Hz. Hamza’nın üç kez “Allah’a hamdolsun ki İslâm dini üzere can veriyorum; dünyayı ve parayı- pulu size bağışladı, dini ve Tanrıya ulaşmayı bize verdi; bu paya sevinmedeyiz biz” demesi,

Peygamberin Hz. Hamza'nın şehit olduğunu duyması, bacağı yaralı, dişi kırılmış, pek çok dostunu kaybetmiş olmasına rağmen Hz. Hamza'nın şehit düşmesi haberi üzerine bunların hepsini unutmaması, gidip Hz. Hamza'nın başını kucağına alması, yeniyile yüzünü temizlemesi, "Senin yerine öyle kâfirler kırayım ki" diye ant içmesi,

Hz. Muhammed'e "Biz Hamza'yı devletlere ulaştırmadık mı? Bu öcü gütmeye, senin yolun yordamın lütuftur, bağışlamaktır şeklinde" âyet gelmesi, kadın- erkek herkesin kendi şehidine ağlaması üzerine Peygamberin bu duruma üzülenek asıl Hz. Hamza için ağlanması gerektiğini belirtmesi ve ağlaya ağlaya mescide gitmesi,

Kadınların da gelmesi ve mescit kapısında ağlamaları, Hz. Muhammed'in, Hz. Hamza için ağlayıp feryat eden kadınlar için dua etmesi, her şehide bir kez, Hz. Hamza'ya yetmiş kez cenaze namazı kılması,

Yaptığına pişman olan Vahşi'nin umutsuz bir hâle gelmesi, "Herkesin hatta lanetlenmiş İblis'in bile tövbesi kabul edilir benimki edilmez" demesi, bütün peygamberlerin en iyisinin kendisi yüzünden gönlünün kırıldığını, Nuh ömrünce yaşasa, hatta bu ömre on kez Nuh ömrü katılsa, bütün ömrünce Hz. Eyüp gibi sabretse yine de tövbesinin kabul edilebileceğini ummadığını düşünmesi, Mekke'de ölen bütün ölülerin mezarı başında sanki onların akrabasıymışçasına ağlaması, ölülerin akrabası olup olmadığı sorulduğunda "Benim öyle bir yasım var ki bütün dünyanın yasları benim yasım" cevabını vermesi, bundan sonra, "Şüphe yok ki Allah, kendisine eş tanıyanları yarlıgamaz, ondan başka dilediğinin bütün suçlarını yarlıgar." (25/ 70) diye rahmet âyetlerinin gelmesi,

Bu ayette geçen "dilediğimin" ifadesinin Vahşi'nin ciğerini delmesi, onu ümitsizliğe düşürmesi, "Ben Vahşi'yim beni bağışlamayı dilemezsin" şeklinde içinden geçirmesi, gözünden kanlı yaşlar akıtması ve rahmet denizini coşturmak için âh vâh etmesi, bunun üzerine "De ki: Ey nefislerine uyup hadden aşırı hareket eden kullarım, Allah rahmetinden umut kesmeyin; şüphe yok ki Allah bütün suçları yarlıgar." (39/ 53) âyetinin gelmesi,

Vahşi'nin bu şartı olmayan bağışlanma sesini duyunca mescide peygamberin huzuruna koşması, ona "Ey yaratılmışların en iyisi, ey gerçekler padişahı, ey öncekilerin de şefaatchisi, sonrakilerin de, ey gökyüzünün de özü, özeti, yeryüzünün de, yıllardır, senin özleminle elimi ciğerimin üstüne koymuşum; ciğerimin ıssısıyla, ama hangi yüzle tapına gelebilirdim ki? Sonunda zevali olmayan tapının kemendini boynuma attın da beni çeke- sürüye getirdin; sen yaratılmışların en iyisisin, bense yaratılmışların en kötüsüyüm" demesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Dünya malına tamah etmek, kin, nefret, öfke ve bunlarda ısrar etmek kötüdür. Nefislerine uyup hadden aşırı hareket eden kulların bile Allah'ın lütfundan umut kesmemeleri gerekmektedir. Yavuz (1993: 69) Mevlânâ'nın öğretmenleri rehber olarak gördüğünü belirterek öğretmen ile öğrenci arasındaki ilişkiyi kuş ile yavrusu arasındaki ilişkiye benzetmektedir. Kuş, nasıl yavrusunun ağzına yemleri parçalayarak, onun yiyebileceği şekilde teker teker verirse öğretmen de öğrencisine bilgileri öyle birer birer, kelime kelime ve onun anlayabileceği şekilde vermelidir.

#### **h. Hz. Rabia hikâyesi**

Hizmetçisinin bir gün Hz. Rabia'ya getirip iki kuruş vermesi, Hz. Rabia'nın bir kuruşu sağ, diğerini sol eline alması ve yemek yeneceği vakit kendisine "Yesene" denmesi üzerine Hz. Rabia'nın "Ellerim dolu, ağzıma verin" demesi

Kendisine "İki kuruşu da bir eline al, diğer elinle yemek ye." denmesi,

Bunun üzerine Hz. Rabia'nın "Allah saklasın, o kuruş da bir büyücü, bu kuruş da; bu iki kuruşu bir elime almam ben. İkisi bir araya geldi mi, bir fitne, bir bozgunculuk düşünürler. Onlar buluştular mı, bizi, birbirimizden ayırma işine girişirler" demesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Dünya malına aşırı rağbet tehlikelidir.

### 1. Barsîsâ hikâyesi

Barsîsâ'nın ibadet ehli ve zahit bir kişi olarak yaşaması, Şeytan'ın onu yoldan çıkarmak için oğullarını göreve çağırması, Şeytan'ın oğullarından birinin Barsîsâ'yı kandırmak için en iyi yolun "güzel kadın" olduğunu düşünmesi; zahit kılığına giren Şeytan tarafından padişahın kızının hastalandırılması; yine Şeytan tarafından kızın iyileşmesi için Barsîsâ'ya götürülmesinin teklif edilmesi, Barsîsâ'nın duâ etmesi ve Şeytan'ın kızı bırakması; kızın iyileşmesi,

Böylece Şeytan'ın, padişahın bir dahaki seferde de kendi sözüne inanmasını sağlamış olması, Şeytan'ın kızı yeniden hasta etmesi ve bu defa daha uzun süre kalmak üzere kızın Barsîsâ'ya gönderilmesini teklif etmesi; kızın, zâhîdin ve Şeytan'ın o ibadet yurdunda kalmaları, Mevlânâ'nın "O zâhid, bilgin olsaydı, kızla yalnız olarak o ibadet yurdunda kalmaya asla razı olmazdı" mesajını vermesi, ve düşüncelerini desteklemek için Hz. Muhammed'in "Bir kadın, bir konakta bir erkekle beraber kaldı mı, üçüncüleri Şeytan'dır onların.", "Bir kadın, bir yerde bir erkekle beraber kalınca Şeytan, onların aracısı olur." hadisini kullanması.

Evlilik dışı ilişki sonucu kızın gebe kalması,

Şeytan'ın kızın öldürülmesini ve gömülmesini teklif etmesi; kızın öldürülmesi ve gömülmesi, padişaha Şeytan'ın "Kız iyileşti, yarın getirin." diye yalan söylemesi,

Padişahla perdecilerin gidip kızı istemesi, Barsîsâ'nın "Kız öldü onu gömdüm." diye yalan söylemesi, Şeytan'ın bütün olan biteni açıklamaması,

Kızın mezarının açılması ve öldürüldüğünün anlaşılması,

Barsîsâ'nın yüce bir darağacının dibine getirilmesi, boynuna ip takılması, o anda Şeytan'ın bir insan şekline girip kendisini göstermesi; "Bunların hepsini de ben yaptım sana; hâlâ da gücüm var, çâren benim elimde, bana secde et, seni kurtarayım." demesi, Barsîsâ'nın "Nasıl secde edeyim, boynumda ip var." demesi, Şeytan'ın Barsîsâ'nın secde niyetiyle başıyla işaret etmesini yeterli bulması, Barsîsâ'nın can korkusuyla secde etmeye niyetlenmesi; fakat başını eğince ipin, boynunu daha da sıkması.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Yapılan ibadetlere güvenilmemelidir. Zina etmek ve yalan söylemek kötüdür. Arkadaş seçiminde çok dikkatli olunmalı, güzel dostlar edinilmelidir. Herkese güvenilmemelidir. Allah'a eş koşulmamalıdır. Eğitim, etkileşim sonucu gerçekleşen bir süreçtir. Bu süreçte insanlar, birbirlerinden hem olumlu hem de olumsuz yönden etkilenebilmektedir. Barsîsâ hikâyesinde Şeytan, Barsîsâ'yı geçirdikleri etkileşim süreci boyunca olumsuz yönde etkilemiştir. Mevlânâ'nın bu hikâyenin sonunda verdiği mesaj şöyledir: Şânı ululandıkça ululansın. Tanrı buyurur ki: Ey insanlar, ey inananlar, sizi kötü bir dost, tutar da kötülüğe çağırırsa, bu iş, sizin faydanızdır derse, kötü dostlar sana, sen yaşarken de bizimsin, öldükten sonra da; biz de seniniz diye vaadde bulunursa ona inanmayın; onlar bu düzenle kendileri gibi sizi de bozmak, bozguna uğratmak, kötölemek, kötülüğe çekmek isterler; sizi pis bir hale getirdiler mi, ne dostunuz kalır artık, ne eşiniz; sizden bezerler; hani anlattığımız o Şeytan gibi: Onun derdine ortak oldu, ona dostluk gösterdi; sonunda onu tuzağa düşürünce, ondan bezdi gitti.

### i. Kur'an okunurken konuşulmaması

Allah'ın vahyi bildirirken "Kur'an okurken susun" (7/ 204) buyurması,

## Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 11/3 Winter 2016



Tertemiz sahabenin, Kur'an okurken birbirlerine masal söylememeleri, hikâye anlatmamaları, soru sormaları; şu hâlde susun buyruğunun anlamının, o söz söylerken soru sormayın olduğunun belirtilmesi,

Ondan sonra sahabenin, "Biz, esenlik ona, Peygamber söz söylerken, başlarımıza kuş konmuş gibi bir hâle gelirdik. Güzelim bir kuş, uçar gelir, birisinin başına konar" demesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** İslâm dininin kutsal kitabı olan Kur'an okunurken saygı gösterilmeli ve susulmalıdır.

#### j. Hz. Nûh- tufan

Hz. Nûh'un kavmine "Siz bu adın (Bismillah) ne kadar ulu, ne kadar büyük olduğunu göremiyorsanız gözlerinizi gözyaşlarıyla yıkayın, zârı- zârı ağlayın da körlüğünüzü, görüşten mahrum olduğunuzu anlayın. Siz ağlayıp feryâd edemezseniz ben size ağlıyayım, ben feryâd edeyim; çünkü Tanrı, size ağladığım, feryâd ettiğim için benim adımla Nûh taktı. Şu anda, sizin hakikatleriniz, helak suyuna batmış, boğulmuş olduğundan, kurtulursunuz umudunuzla size ağlıyacağım, sizin için feryâd edeceğim. Hani hastaya ölüm yaklaştı mı feryâd eder ama yaşayacağından da umudunu kesmez, onun gibi işte. Bu, helak oluş, bu olup gidiş tufandır. Ben görüyorum, fakat siz görmüyorsunuz; gittikçe yaklaşıyor, yüzlerinize dokunuyor. Ben geminin içindeyim; ama gene de feryâd etmedeyim. Yalnız bu seferki feryadım umutsuz bir feryâd. 'Sulara boğuldular da ateşe atıldılar, derken Allah'tan başka bir yardımcı da bulamadılar.' (71/ 25) demesi,

Nûh kavminin bu adı hor tutması, bu adı ululamaması, bu adın devlet tellalı olan Nûh'a bakmamaları, sonunda bu adın üstünlüğünün onları kahretmesi, adlarını- sanlarını batırıp gitmeleri. "Böylece de zulmeden kavmin kökü kesildi ve hamd âlemlerin rabbı Allah'a." (6/ 45).

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Zulmeden insanların kökü kesilir. Allah kendisine ve peygamberlerine imân etmeyen kavimleri kahretmiştir.

#### İkinci Meclis (Sf. 42- 54)

##### a. Tilki- davul hikâyesi

Bir tilkinin ormanda ağaca asılı bir davul görmesi, davulun rüzgârda çıkardığı sesin tilki tarafından duyulması,

Davuldan çıkan sese bakarak etinin de cüssesi ve sesi miktarınca olduğunu düşünen tilkinin tamaha düşmesi, değişik düzenlere başvurarak olumsuzlukları yenip davula ulaşması,

Davulu yırtması ve içinde yelden başka bir şeyin bulunmadığını görmesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Eğitim, "insanları doğru yola ulaştırma faaliyetidir" şeklinde tanımlanabilir. İnsanlar, doğru yola ulaşabilmek için birtakım engellerle karşılaşılır. Bu engellerin başarılı bir şekilde aşılabilmesi, boş şeylerle vakit kaybedilmemesine bağlıdır. Mevlânâ bu hikâyenin ardından insanları "dünyaya âşık olanlar" ve "marifet gözleri açık olanlar" şeklinde ikiye ayırır. Hikâyede tilki, "dünyaya âşık olanlar"ı temsil etmektedir: "Hani dünyaya âşık olanlar gibi; onlar da gece bastı da ölüm çağı gelip çattı mı feryada başlarlar:

*Avım elden çıktı, tuzağı, ağı yurtıp gitti; kötü birşey bu;*

*Şarap tortulandı, kadeh kırıldı; kötü birşey bu.*

*Gönül yandı- yakıldı; iş pişmedi, ham kaldı; kötü birşey bu;*

*Din yitti- gitti, dünya da tamamına ermedi; kötü birşey bu.*

"Ama 'marifetle gözleri açık olanlar', Tanrı tapısının sürmesini gözlerine çekenler, tilkinin daldığı bu ormanda, davul sesine aldırılmazlar; ölümsüz avı avlamaya bakarlar; onu ararlar. Kulağında 'Söyle' vahyinin sesi olan kişi, davul sesine kulak mı asar hiç?"

#### Turkish Studies

**b. İbrahim Ethem (Bu hikâyenin bir kısmı şiir içinde devam etmektedir.)**

Edhemoğlu İbrahim'in gönül gözünün açılması, dünyanın ayıbını, arını görmeye başlaması, Belh ülkesini ve bu ülkenin padişahlığını bırakması,

Edhemoğlu İbrahim'in bir gün bir ceylanın ardından yağız atını sürmesi,

Allah'ın, Edhemoğlu İbrahim'e bir şerbet sunması ve onun kokusundaki tat yüzünden sarhoş olup başının dönmesi ve attan düşmesi,

Bunun üzerine tacını tahtını bırakması,

Herkesin şaşırıp yoksul Edhemoğlu tacını- tahtını bıraktı, kemerini attı demesi,

Şiir içinde göndermelerde bulunulan iki peygamber kıssası vardır. Birincisi Hz. Süleyman'ın bir kuş yollayarak Belkıs'ın saltanatını bozması, ülkesini zapt etmesi; ikincisi ise Hz. Muhammed'in Allah adını anarak parmağıyla Ay'ı ikiye bölmesi ve dünyada bir gürültü kopması.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Allah aşkına ve hakiki sultanlığa erişebilmek için içten gelen ilâhî sese kulak verilerek dünya mülkünden vazgeçilmelidir. Mevlânâ, İbrahim Edhem'in kendi başından geçenlere bakışını şu cümlelerle ifade eder: “Bir zindan gördüm, bende güç- kuvvet yok. Adalet ıssı bir kadı gördüm, bende delil- hüccet yok. Bir ses duydum, diyordu ki: Ebedî saltanat istiyorsan gel; sevgiliyle buluşmak istiyorsan candan geç. Nimet vereni dilemekteysen âşıklık et; nimet dilemekteysen kulluk et.”

**c. Hz. Süleyman'a yeli şikâyet eden yaşlı kadın**

Günün birinde “yel”in serkeşlik ederek hızlı esmesi ve ihtiyar bir kadının dağarcığındaki unu dökmesi,

Kadının kızgınlıkla Hz. Süleyman'ın kapısına gelerek yeli şikâyet etmesi,

Hız. Süleyman'ın ihtiyar kadına ununun değerini vermesi ve yeli zindana hapsedtirmesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Adaletli olmak gerekmektedir. Kimsenin hakkı kimsede kalmaz. Hikâyenin sonunda Mevlânâ, hikâyeden çıkarılması gereken mesajı şöyle belirtir: “Artık bilin, anlayın; yele teklif yoktur, bir söze muhatap olamaz; böyle olduğu halde bir kocakarının hakkını almak için onu bile hapsederlerse ‘Bugün saltanat kimin?’ (40/ 16) buyuran Tanrı'nın adaleti, ihtiyarın, gencin gönüllerini yakıp kavuran zâlimleri bırakır mı hiç? Allah'ın, zalimlerin yaptıklarından gafil olduğunu sanma.” (14/ 42).

**ç. Hişâm'a âit bir hikâye**

Bir gün sûfinin birinin Hişâm'a gelerek ona hay- haylarla ağlaması, soğuk sözler söylemesi, Hişâm'dan şikâyetçi olması,

Hişâm'ın bu sözlere önce kızması daha sonra hilm göstererek sûfinin bu hareketini bağışlaması, mevki bakımından aşağı olan ve insaf isteyen sûfinin bu davranışını bilgisizlik ve görgüsüzlük olarak değerlendirmemesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** İdareciler kibre kapılmamalı, mevki olarak kendilerinden aşağıda olan insanların eleştirilerini hoşgörü ile karşılamalıdır. Mevlânâ'nın bu hikâyenin sonunda yaptığı değerlendirme şöyledir:

**Bilgisi olan, tehlikeyi anlayan kişi.**

**Padişahın azarına katlanır, onu, başına taceder.**

Bilgisiz, ham kişiye, siteme uğramayı yerinde görmez; uygun bulmaz.

**Turkish Studies**

Öcalış, edebe davet olduğunu bilmez.  
Dünyada dönüp dolaşan güneş  
Yarasanın hatırı için gizlenir mi hiç?  
Yarasa ondan zahmet çekse bile güneş,  
Gökün temelidir, defnesidir.

#### d. Süleyman- Belkıs- Hüdhüd

Hz. Süleyman'ın, Belkıs'ın Sabâ şehrindeki halkı kendisine bağladığını ve gerçek yoldan aslı olmayan yola götürdüğünü duyması, ona "Gerçekten de bu, Rahman ve Rahim Allah adıyla" yazılı bir mektup yazarak postacı yaptığı Hüdhüd'le göndermesi,

Hüdhüd'ün, Belkıs'ın odasının penceresine konması ve onun uyduğunu görmesi, odaya girip davet mektubunu yanına koyması, gagasıyla Belkıs'ın göğsünü yaralaması, Belkıs'ın sıçrayıp uyanması, bu kadar sağlam engeli aşır gelebilen büyük düşmanın kim olabileceğini merak etmesi,

Belkıs'ın Hz. Süleyman'ın davet mektubunu yanı başında görmesi, mektubu alıp açması, yazılmış bir satırı görmesi, gönlüne iman dolması,

Belkıs'ın "Bu mektubu bir postacı getirdi." diyerek gözlerini ovması ve odanın bir köşesine konmuş küçük bir kuş (Hüdhüd) görmesi, mektubu getiren postacının bu olduğunu düşünmesi ve içinden "Bu küçüklükte bir kuş, bu ululukta bir haber" diye geçirmesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Nefsi akıl vasıtasıyla gaflet uykusundan uyandırmak ve Allah'a tabi kılmak gerekmektedir. Mevlânâ'nın hikâyede yer alan metaforlara kendi verdiği anlamlar şöyledir: Ey benim dostlarım, "Süleyman"dan maksadım "Tanrı"dır; "Belkıs"tan maksadım "kötülüğü buyurup duran nefis"; "Hüdhüd"den maksadım da "akıl"dır ki nefis sarayının bir bucağına konmuştur; her solukta düşünce gagasıyla Belkıs'ın göğsünü galamaktadır; nefis Belkıs'ını gaflet uykusundan uyarmaktadır; mektubu ona sunmaktadır.

#### Üçüncü Meclis (Sf. 55- 66)

##### a. Padişah- doğan

Bir akdoğanın izin alarak padişahın elinden uçup damın bir köşesine konması,

Çocukların o doğanın alımına, güzelliğine hayran olması, "mâşâallah, tu- tu" demeye koyulması,

Uzaktan seyrederken padişahın doğanın, kendisine "mâşâallah" desinler diye oraya konmuş olduğunu sanmaları, doğanın padişahın izniyle o yıkık yerin köşesine konduğunu bilmemeleri.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Yapılan ibadetlere değil ezeli Tanrı'nın lûtfuna, keremine güvenilmelidir. Mevlânâ'nın çıkarılmasını istediği mesaj şöyledir: Yâni gündüz böyle yaptım, gece şöyle ettim deme; ancak gündüzü ışıktırdın, geceyi örten Tanrı, kendi yardımıyla, kendi başıyla gönlüme, gözüme merhamet etti, lütuf buyurdu de. [...] İbâdet, itaat oğulları olmayın, ezel oğulları olun; ibâdete güvenmeyin, ezeli Tanrı'nın lûtfuna, keremine güvenin. Zâhidler, şöyle yapalım, böyle edelim diye ibâdeti düşünürler; âriflerse Hakk şöyle yaptı, böyle etti diye ezeli lûtfu düşünürler, ibâdet hay- huyunu düşünmezler.

##### b. Padişah- has kul

Adalet ıssı padişahın, hiçbir hüneri ve kudreti olmayan bir kuluna bütün sırlarını söylemesi,

Hz. Yusuf kıssasına telmihte bulunularak padişahın bu kuluna duyduğu sevgiye karşı diğer insanların/ beylerin duydukları hasedin ifade edilmesi,

#### Turkish Studies

Padişahın ve has kulun beylerin alınlarından ve sözlerinden haklarında konuşulan kötü düşünceleri bilmeleri,

Beylerin padişaha neden o kulunu kendilerinden daha üstün tuttuğunu sormaları; padişahın “O kulumun bir hüneri vardır, boyuna bana bakar gözünü benden ayırmaz” demesi, beylerin bunun üzerine “Biz de gece gündüz boyuna sana bakalım” demeleri,

Padişahın içinden “Aşk davasında bulunmak kolay ama ona delil gerek” diye geçirmesi ve has perdecisinin kulağına eğilerek gidip davulların- dümbeleklerin bulunduğu yerden ne kadar davul ve dümbelek varsa getirtip dama çıkarılmasını ve hepsinin yere atılmasını istemesi, padişah buyruğunun yerine getirilmesi,

Âlemi bir gürültünün, gümbürtünün sarması ve her yanın titremeye başlaması, bu korkunç gürültü karşısında bütün beylerin padişahın yüzünü döndürmeleri ve birbirlerine bakmaya başlamaları,

O has kulun gözünün padişahın gözünde olması, padişah ne hâl alacak, yüzü değişecek mi diye ona dikkat etmesi, gözünün kaymaması ve haddini aşmaması.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Gerçek aşk olan ilâhî aşka delil gerekmektedir. Gerçek Hakk âşıklarının gözü en çetin sınav anlarında bile O’ndan başka hiç kimseyi görmez. Onlar kendilerini Hakk’a adanmış has kullardır. Hikâyede geçen metaforların Mevlânâ tarafından çözümlenmesi şöyle yapılmıştır: “Azizim, bu hikâyeye “*padişah*”ı anlatmıyor; maksad o değil, “*beyler*”den maksad da “*beyler*” değil. “*Padişah*”tan maksad, “*yüce ve kutlu üstün Tanrı*”dır. Bu “*beyler*”den maksad da padişahın beyleri değildir, “*yedi gökün melekleri*”dir. “Allah ne buyurduysa isyan etmezler ve emredildikleri işi işlerler.” (66/ 6). Onlara, “Sizi yeryüzünden menettik, bu iki ıktâ’ yoluyla Âdem’e verdik.” diye buyruk gelince hepsi, “Orda bozgunculuk edecek ve kan dökcek birini niye yaratacaksın? Biz sana hamederek noksan sıfatlardan arılığını söylemede; seni kutlamadayız.” (2/ 30) dediler. “Bizi menediyorsun, oysaki biz, gece- gündüz ibâdetle meşgulüz, seni tenzih etmedeyiz, takdis etmedeyiz.” dediler. Şâni ululansın, Tanrı buyurdu ki: “Bu buyruk şu yüzden: Onlardan öylesine bir hizmet meydana gelecek, onlar öylesine kullukta bulunacaklar ki siz onu başaramazsınız.” Melekler, “Acaba o hizmet nedir ki tertemiz melekler onu başaramayacaklar da suçlara bulanmış Âdemoğulları başaracak.” dediler. İki âlemin Peygamberi, insanların ve göze görünmez yaratıkların öncüsü Muhammed Mustafâ, Allah rahmet etsin, esenlik versin ona, Mîrac gecesi, yedi kat gökün görünmemiş şeylerini görünce, bu görünmemiş şeyler ona gösterilince, arş ve kürsî ona arz edilince hiç birine dönüp bakmadı; gözünü Tanrı cemâlinden ayırmadı. “Gözü ne kaydı, ne haddini aştı.” (53/ 17). Bu ifadelerden anlaşıldığına göre padişahın has kulu da “*gözünü Tanrı cemâlinden ayırmayan Hz. Muhammed*”dir.

#### **Dördüncü Meclis (Sf. 67- 76)**

##### **a. Âzim hikâyesi (İsrailoğullarından Âzim’in hikâyesi)**

Âzim’in bir gün bozgunculuk, kötülük yuvası olan evinden çıkması, ovaya doğru gitmeye koyulması, bir yere varması, orada ekin ekmiş, zahmet çekmiş bir topluluk görmesi, bu topluluğun harmana getirilecek hâle gelmiş olan ekinini yakıp yandırması, Âzim’in “Böyle bir geliri yakmaya acımıyorlar mı ki.” diye içinden geçirmesi,

Âzim’in oradan şaşkın bir hâlde geçip gitmesi, başka bir yere varması, orada bir adam görmesi, bu adamın bir taşı kaldırmaya uğraşması ancak onu yerinden bile kıvıldatamaması, adamın bir başka taşı alıp getirip o taşın yanına koyması, ikisini birden yerinden kaldırmaya uğraşması ancak yine onları yerinden kıvıldatamaması, adamın üçüncü taşı alıp diğer iki taşın yanına getirmesi, taş üç olunca üçünü de kaldırırvermesi, yoluna düşüp gitmesi,

#### **Turkish Studies**

Âzim'in bu şaşılacak şeyi gördükten sonra yine ovada yürümeye koyulması, bu defa beş kişinin koruduğu bir koyun görmesi, bu beş kişiden birinin koyunun sırtına binmesi, birinin koyunu sırtına alması, birinin koyunun memesine yapışıp onu sağıp durması, birinin koyunun boynuzunu tutması, birinin de iki eliyle koyunun kuyruğunu yakalaması.

Âzim'e soru sorulma izni verilmediği için oradan da yürüyüp gitmesi, karnında köpek encekleri havlayan bir dişi köpek görmesi,

Âzim'in "Ne de şaşılacak şeyler gördüm." demesi, Âzim'in gide gide bir şehrin kapısına ulaşması, orada bir ihtiyar görmesi ve başından geçen bu şaşılacak şeylerin ne anlama geldiğini öğrenmek için hepsini tek tek bu ihtiyara anlatması, İhtiyarın ibret verici açıklamalar yapması,

Âzim'in ihtiyara kötü bir kadının evinin nerede olduğunu sorması, onu görmek için geldiğini belirtmesi, ihtiyarın üç kere Âzim'in yüzüne tükürmesi, verilen öğütlerden ve gösterilen örneklerden hiç ders almadığını, aldırış bile etmediğini belirtmesi,

İhtiyarın, kendisinin aslında ölüm meleği olduğunu, Âzim'e bu şekilde görüldüğünü belirtmesi, bir yudum su içmesine bile vakit bırakmadan canını alacağını belirtmesi, Âzim'in hemencecik sararmaya renginin atıp erimeye başlaması,

Ölüm meleğinin Tanrı'nın buyruğuyla hemen Âzim'in canını alivermesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Verilen nasihatları dinlemek ve ibret alınması gereken yerde ibret alabilmek gerekmektedir. İhtiyarın ekinlerini ateşe veren topluluk için "Yüce Tanrı'nın sana göstermek istediği bir örnek. Onlar, öylesine bir toplum ki kullukta bulunmuşlar, ibâdetler etmişlerdi; sonunda bozgunculuklarla, kötülüklerle, suçlarla uğraşmışlardı; yüce Tanrı da "Ne yaptılarsa hepsini ele aldık da zerrelere haline getirip dağıttık" (25/ 23) âyetinde duyurulduğu gibi "onların kulluklarını, ibâdetlerini yok etti" açıklamasını yapması. İhtiyarın önce bir taşı ardından iki taşı yerinden oynatamayan ancak üç taşı kaldıracak olan adam için "Bir suç işler, o suç kendince pek büyüktür; ona tahammül edemeyeceğinden korkar; bu düşüncedeyken bir suç daha işler. Artık bu suç, ona daha kolay görünür; çünkü taş iki olmuştur; görür ki yerinden kımıldatabiliyor. Birinci taş tekti, onu yerinden kımılatamıyordu. Bundan sonra üçüncü defa bir suç daha işler, başka bir günah daha yapar; artık bütün günahlar ona kolay görünür, hafif gelir" açıklamasını yapması. Beş kişinin koruduğu koyun için ihtiyarın: "O 'koyun', 'dünya'ya benzer. 'Üstüne binenler' 'padişahlar'dır; 'koyunu sırtına alanlar'sa 'yoksullar'dır; insanlardan bir şey isterler, bir şeyler dilerler. 'Kuyruğuna yapışan', 'işi sona varmış, eceli yaklaşmış, ömründen pek az bir zaman kalmış adam'a benzer. Niceye bir gömlek derdine düşeceksin? Belki de o gömlek kefen olacaktır sana. 'Koyunun iki boynuzunu tutmuş olan', 'dünyada, ancak pek büyük sıkıntıyla, pek çok zahmetle yaşayabilen'dir; ama 'memesini yakalayıp sütünü sağanlar', 'zenginler, sermaye ıssı olanlar, kâr elde edenler'dir" açıklamasını yapması. İhtiyarın encikleri karnında havlaşan köpek için "Bu da 'vakitsiz söz söyleyenler'e benzer dedi; onlar köpek enciklerine benzerler; daha ana karnındayken havlarlar" açıklamasını yapması.

#### **b. Nasuh tövbesini anlatmak için Hz. Muhammed'in verdiği "Âdemoğlu" temsili**

Âdemoğlu'nun uçsuz- bucaksız bir çöle varması, orada konaklaması, devesinin dizini bağlaması, yeryüzünü döşek, elini yastık edinmesi, bir saat uykuya dalması, uykudan uyanınca azığı, ayakkabısı ve elbisesinin üstünde bulunduğu devenin gittiğini görmesi,

Âdemoğlu'nun bir sağ yana, bir sol yana koşması ama devesinin izini tozunu bile bulamaması, gönlünün helâk olacağını anlaması, deveyi yitirdiği yere dönmesi ve devesini oracıkta bulması,

Bu duruma çok sevinmesi, sevincinden “Allah’ım sen rabbimsin, ben senin kulunum” diyeceğine “Allah’ım sen benim kulumsun, ben senin rabbimim.” demesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Allah, pişman olup Nasuh tövbesi eden kulu karşısında, bu hikâyede devesini yitirip tekrar bulunca şaşkınlığından ne diyeceğini bilemeyen adamdan çok daha fazla sevinir. Allah, pişman olan ve bir daha yapmamak üzere günahlarına tövbe eden kulları affeder. Bu hikâyenin sonunda Mevlânâ’nın pişmanlık, tövbe ediş, Nasuh tövbesi ve Allah’ın tövbe eden kulu karşısındaki durumu için yaptığı açıklama şöyledir: “Allah rahmet etsin ve esenlik versin O’na, Allah elçisi bundan sonra buyurdu ki: Yüce Tanrı âsî kulunun tövbesine, deveyi bulup sevinen adamın sevincinden daha fazla sevinir. Tanrı’nın, kulun tövbesine sevinmesinin anlamı şudur: Kul, bir şeye sevindi mi, o şeyi üstün tutar. Şimdi o tövbe eden kul da yüce Tanrı katında pek üstündür. Gene buyurdu ki: Bir kul suç işler; o suç onu cennete sokar. Nasıl olur ey Allah elçisi dediler. Buyurdu ki: O suç, kulun gözünün önünde durur; her solukta pişman olur, özür diler o kul. Bu pişmanlık, bu özür dileyiş, sonunda onu cennete sokar. Bir kul, kıyamet günü suç defterini görür, cehennemini yolunu tutar. Ona derler ki: Defterin öbür tarafını da oku. Okuyunca görür ki tümünden ibâdet, tümünden kulluk; sebebi de Nasûh tövbesiyle tövbe etmesidir (66/ 8). Yüce Tanrı, bu yüzden onun suçlarını kulluğa, ibâdete çevirmiştir.”

### c. Mukbil-i Tammâr

Allah elçisinin rivayetine göre Mukbil-i Tammâr adında hurma satan birinin dükkâna gelen kadını öpmesi ve onun çarşafına sarılması, kadının onu kovmaya çalışması ve ona “Müslüman olduğun hâlde kız kardeşine hainlikte bulundun.” demesi,

Mukbil’in bir daha suç işlemek üzere tövbe etmesi ve bunun üzerine şu âyetin gelmesi: “Onlar kötü bir iş işlediler mi, yahut nefislerine bir zulümde bulundular mı Allah’ı anıp suçlarının bağışlanmasını dileyenlerdir ve Allah’tan başka kimdir günahları bağışlayan?” (3/ 135). Bir topluluk bu âyetin, mezar açıp kefen soyan Behlûl hakkında geldiğini söyler.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Yaptığı kötülükten arınmak, tövbe etmek gerekmektedir. Allah pişman olunarak edilen tövbeleri kabul eder. Mevlânâ, bu hikâye ile ulaşmak istediği amacı şöyle ifade etmiştir: Maksat Mukbil’in hikâyesini anlatmak değil; maksat, senin de bildiğin gibi “günahın dermanı nedir, ne yapmak gerek” onu anlatmaktır.

### ç. Sa’lebe

Câbir rivayetine göre ensardan adı Abdurrahmanoğlu Sa’lebe olan ve peygambere hizmet eden bir genç bulunduğu ifade edilmesi, Sa’lebe’nin bir gün bir evin içine bakması ve gözünün yıkanmakta olan bir kadına ilişmesi, kadını seyre koyulması, ansızın gönlüne “Yüce Allah’tan peygambere benim hakkımda vahiy gelirse” düşüncesinin gelmesi, o şehvetle bakışa pişman olması,

Utancından Medine’den çıkması, Mekke’yle Medine arasında bir dağa varması, kırk gün kırk gece o dağda ağlayıp inleyerek kalması, peygamberin bu süre içinde onu soruşturması, kırk gün içinde vahiy gelmemesi,

Kâfirlerin Sa’lebe için “Onu rabbi terk etti; ona darıldı.” (93/ 3) demesi, Cebrail’in “O kul cehennem ateşinden bana feryâd edip durmada” diye haber getirmesi,

Peygamberin Hz. Ömer ile Selmân-ı Farisî’yi “Sa’lebe’yi bana getirin.” diye yollaması, ikisinin Medine’den çıkması, oralarda koyun otlatan bir çobandan sormaları ve çobanın kırk gündür onların aradığı kişinin iki elini başına koyup “Ne olurdu canlılar içinde benim canım kıyamet gününde bana verilmeseydi, ölüp gitseydim.” diye ağlayıp inlediğini söylemesi,

Gece dağa varılması, Sa'lebe'nin dağdaki yerinden çıkması, aynı feryâda devam etmesi, Hz. Ömer onu tutunca kurtuluş vaktinin ne zaman olduğunu sorması ve Sa'lebe'nin Hz. Ömer'den kendisini peygamberin yanına peygamber namaz kılarken ya da Bilâl kamet getirirken götürmesini istemesi,

Peygamberin Kur'an okuduğunu duyunca Sa'lebe'nin aklının başından gitmesi ve yere yığılması, Peygamber'in namazı bitince Sa'lebe'nin yanına varması,

Sa'lebe'nin Peygamberin ışığıyla kendine gelip canlanması ve ona suçunun verdiği utanç yüzünden kaçtığını söylemesi,

Peygamberin, "Sana kulu o âyet yüzünden bağışladıkları bir âyet öğreteyim mi?" diye sorması ve şu âyeti söylemesi: "Rabbimiz, dünyada da iyilik, güzellik ver bize, âhirette de iyilik, güzellik ve ateşin azabından da koru bizi." (2/ 201).

Sa'lebe'nin kendi suçunun bundan daha büyük olduğunu söylemesi, Hz. Peygamber'in Allah'ın kelâmının ondan daha büyük olduğunu söylemesi,

Sa'lebe'nin evine gidip üç gün üç gece namazda ağlayıp inlemesi, Peygamber'in dolaşmaya gitmesi, Sa'lebe'nin başını dizine alması, "Onun suçundan geçtik" diye fermandığı anda Sa'lebe'nin dünyadan göçmesi, onun namazının kılınması. "Biz Allah'ımız; gene de gerisin geriye ona dönenleriz." (2/ 156).

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Allah'ın rahmeti bütün suçları bağışlayacak kadar büyüktür. Allah, pişman olunarak edilen tövbeleri kabul eder.

#### **Beşinci Meclis (Sf. 77- 86)**

##### **a. Abdulmuttalib'in yağmur duası**

Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce Mekke'de bir kıtlık yaşanması, kâfirlerin bir çözüm yolu bulmak amacıyla Hz. Muhammed'in dedesi Abdulmuttalib'e gelmeleri, Abdulmuttalib'in kıtlığın geçmesi için yalvaracak yüzünün olmadığını ancak alnında taşıdığı nûrun emanet edildiği torununun hürmetine Tanrı'ya dua edilirse kıtlığın geçebileceğini söylemesi,

Hz. Muhammed'in getirilmesi ve Abdulmuttalib'in o gelince ayağa kalkması, onu başköşeye oturtması, kendisine "Bir çocuğu başköşeye oturtuyorsun." denilmesine karşılık başköşede oturma hakkının kendisinden çok torununun hakkı olduğunu belirtmesi,

Torununu kulların şehzadeleri okşaması gibi okşaması ve onu alıp Kâbe kapısına getirmesi, onunla orada oynaması ve her zaman yaptığı gibi onu havaya atıp tutması, Allah'a "Bu senin kulun Muhammed"dir demesi, ağlamaya başlaması, bunun üzerine yağmurun yağmaya başlaması, O'nun daha çocukluğunda kâfirlerin belâdan kurtulması.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Hz. Muhammed daha peygamber olmadan insanlara –puta tapan kâfirlere bile- rahmet olmuştur. Dolayısıyla müminler, Hz. Muhammed'in şefaatinde ümitvar olmalıydılar. Mevlânâ'nın bu hikâyenin sonunda peygamberin şefaatinde ümitvar olduğunu belirtmek için kullandığı ifadeler önemlidir: "Çevredeki kuyular, çukurlar doldu; bitkiler suya kandı; ölmüş âlem dirildi. Daha çocukken, kutlu zâtı yüzünden puta tapan kâfirler belâdan kurtuldular; bu kıyamet şefaatchisi, bir gün şefaate kemerini beline kuşanıp şefaate girişirse o sonu olmayan, sınırı bulunmayan rahmet, nasıl olur da inananları dertte, belâda bırakır?"

##### **b. Habîb-i A'cemi**

Her gece Habîb-i A'cemi'nin ibadet yurdundan çıkıp çoluk çocuğunun yanına gelmesi, çocukların akşama babalarının eve kendileri için bir şeyler getirmesini beklemesi, akşam namazı vakti evine eli boş dönen Habîb'in karısına ve çocuklarına ne diyeceğini bilememesi,

#### **Turkish Studies**

Karısının bir şey getirip getirmediğini sorması üzerine Habîb-i A'cemi'nin "Ustam ücretimi cuma günü verecek." demesi, çoluk çocuğun cuma gününü beklemesi, cuma gününün gelmesi, Habîb-i A'cemi'nin bir köşeye çekilerek utancından ağlamaya başlaması, Allah'a kendisini utandırmaması için yalvarması, Allah'ın bir büyüğe Habîb-i A'cemi'nin durumunu rüyasında göstermesi, o büyüğün Habîb-i A'cemi'nin evini altın, buğday, koyun, kumaş.. vs. ile doldurması,

Konu komşunun şaşırması ve bütün bunların nereden geldiğini merak etmeleri, erzakları getirenlerin tüm bunları gönderenin Habîb-i A'cemi'nin ustası olduğunu ve ustanın bunlar bitince daha da yollayacağını belirterek özür dilediğini söylemeleri,

Halkın Habîb-i A'cemi'nin hangi kerem sahibine hizmeti karşılığında bunları hak ettiğini merak etmesi ve tüm bunların ancak Hakk'a hizmetin bir karşılığı olabileceğine hükmetmeleri, Habîb-i A'cemi'nin bir bahane ve özür arayışı içinde ibadet yurdundan çıkarak evine gitmeye başlaması, evine yaklaşınca çoluk- çocuğunun kendisini koşarak karşılaması ve eline ayağına düşmeleri,

Komşularının ve çoluk çocuğunun eve gelen nimetleri saymaları ve Habîb-i A'cemi'ye ne ihsan sahibi birine hizmet etmeyi seçtiğini söylemeleri, Habîb-i A'cemi'nin bu söylenenleri önce sitem ve alay zannetmesi, kendisinin eli boş dönme kaygısıyla kaçtığını düşündüklerini zannetmesi, "Bana darılmayın, sitemde bulunmayın." demek isterken mekânsızlık bucağından bir ses işitmesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Sadece kendisine dayanıp güvenenlere Allah'ın lütuf ve ihsanı büyük olur. Allah, kendi has kullarını kapısından alıkoymasınlar diye o has kulların etrafında bulunan insanlara nimetler ihsan eder. Mevlânâ'nın bu ses üzerine söyledikleri şöyledir: "Bu ses, öyle bir sestir ki insan, peri, melek, bütün âlem, bu sestem coşmadaydı, nâra atmadaydı; Rabbimiz demedeydi. O ses diyordu ki: Ey Habîb'imiz, o padişahlar padişahının, noksanlardan münezzeh olan Tanrı'nın ihsanıdır; o ihsanı anlatıştır, alay değil, sitem değil bu sözler. Onlara gönderdiğimiz bütün o altınlar, inciler, kumaşlar, koyunlar, mumlar, senin kulluğunun karşılığı değil; ihsânımıza, keremimize göre bunlar, ancak onların nefis- köpeklerinin önüne, onların kavgacı, peşin peşin dileyen, kötü düşünceler besleyen nefislerinin önüne attığımız bir kemikten ibarettir; o kemikle oyalansınlar diye attık onları; çoluğun- çocuğun, bunlarla oyalansın da sana sarılarak namazdan, bizim tapımızdan alıkoymasın seni. Ey nefis, sen o öküzden de betersin."

**Yavuz** (1993: 35-36), tecrübenin de bir bilgi kaynağı olduğunu belirttiikten sonra Habîb-i A'cemi hikâyesinin Allah'ın "İhsan" sıfatının tecrübeyle anlatış tatbikatı olduğunu belirtmiştir. Ona göre bu kıssada Allah Teala, "Muhsin" olduğunu Habîb'in çoluk çocuğuna ihsanda bulunarak tecrübeyle Habîb'e göstermektedir ve bu ihsanlar onun ibadetlerinin karşılığı değil, Allah'ın "İhsan" sıfatının bir göstergesidir.

### c. Doymayan öküz- hırs

Bundan altı bin yıl önce kıyılardan bir kıyıda yüce Tanrı'nın bir öküz yaratması, öküzün her gün gözün alamayacağı yere giden ovanın yeşilliklerle dolu olduğunu görmesi, onu bu otları yemekten men edecek kimsenin bulunmaması,

Öküzün otlığa dalarak bütün yeşilliği silip sömürmesi, bu çeşit açlığa ve oburluğa bu yüzden "öküz açlığı" adının verildiğinin ifade edilmesi,

Gece oluncaya dek öküzün ovadaki bütün yeşilliği yemesi, şişip semirmesi,

Akşam namazı çağında ovaya bakması ve ovada tek bir ot bile kalmadığını görmesi,

"Yarın ne yiyeceğim?" diye âh- vah edip gam çekerek zayıflaması ve otları yemeden önceki cılız hâline dönmesi,

## Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 11/3 Winter 2016



Öküzün, Allah'ın ovayı kendi kötü zannına rağmen her gün yeniden yemyeşil otlarla donattığını aklına bile getirmemesi,

Yıllarca her sabah aynı şekilde ovayı yemyeşil görmesi, akşama kadar bütün otları bitirmesi ve akşam "Yarın ben ne yiyeceğim?" düşüncesiyle âh- vah edip zayıflaması.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Rızık konusunda Allah'a dayanılıp güvenilmelidir. Aç gözlü olunmamalıdır. Mevlânâ, hikâyenin sonunda şunları belirtir: "O, noksan sıfatlardan tertemiz öylesine bir güç- kuvvet ıssıdır ki yardım sancağını dostlarına apaçık göstermiştir; öyle bir kahır ıssıdır ki düşmanlarına reddedilemez delillerini izhâr etmiştir. Öylesine bir lütuf ve kerem ıssıdır ki dostlarına yücelik ve kutluluk elbisesini giydirmiştir; öylesine bir adalet ıssıdır ki düşmanlarının başlarına taşlar yağdırmıştır; onları yerlere geçirmiştir. O yüce Tanrı, her şeyden haberi olan Allah elçisi Muhammed'e, Allah'ın rahmeti ve esenlik ona, vahiy göndermiş de demiştir ki: Ey Muhammed, ben ki yaratıcıyım, görünmeyen âlemde her bucakta yüz binlerce defîne var, hazîne var ki her aklı eren onu bulamaz. Mahrem olmayanların gözlerindeki perde arttıkça artsın."

### Yedinci Meclis (Sf. 91- 101)

#### a. Tilki- tuzak- avcı

Bir tilkinin çayırılıkta gezerken bir yere asılmış bir kuyruk görmesi,

Çayırılıkta mutlaka bir tuzak olduğunu ve bunun bir avcının işi olduğunu düşünmesi,

"Çayırılıkta kuyruk bitmez ya, kuyruğun çayır- çimende ne işi var." diye içinden geçirmesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Mevlânâ bu hikâyenin sonunda "Şimdi insanın da bu çayırılığa benzeyen varlığında, ancak et, deri, kemik meydana gelir; bu himmetlerin, bu isteklerin ne işi var orda? Bu istekler, benim tertemiz sıfatlarımdan meydana gelmektedir." diyerek "*insanın et, deri ve kemikten meydana gelen varlığını*" bir "*çayırılığa*" benzetmekte; "*bu çayırılıkta asılı bir kuyruğa*" benzettiği "*insanın istekleri*"nin ise "*Allah'ın tertemiz sıfatları*"ndan meydana geldiğini belirtmektedir. Yavuz (1993: 28), bu hikâyede tilki kavramının temel değerlerden biri olan "aklı" temsil ettiğini belirtmektedir. Buna göre akıl, tuzağı anlayan bir güçtür. Akıl bedeninin bir tuzak olduğunu, imtihan yeri olduğunu, onun aşılması gerektiğini anlayacak[tır].

#### b. Hz. Mûsâ- bülbül

Hz. Mûsâ'nın bu âlemden alınıp yaşayış, ferahlık ve zevk âlemlerine götürülmesi,

Hz. Mûsâ'nın, Allah'a "Bizi neden bu âlemden alıp da o yan kesicilerin pazarına (dünyaya) götürdün?" diye sorması,

Allah'ın "Ben gizli bir defineydin, bilinmeyi sevdim, beni tanımalarını diledim." cevabını vermesi,

Hz. Mûsâ'nın sonu olmayanın nasıl bilineceğini, gökte uçan bülbülün "Kızıl gül benim terimden yaratıldı." diyeni nasıl anlayabileceğini merak etmesi,

Hz. Mûsâ'nın bülbüle "Ey ebedî aşka tutulmuş bülbül, bu bin bir perdeyi hangi anlamdan öğrendin, hangi çalgıcıdan geçtin?" diye sorması,

Bülbülün, kendi bilgisinin, aklının ve aşkının anadan doğma olduğunu söylemesi ve insanlık sıfatlarından olan erkeklik ve dişilikten değil, "*güle âşık oluş anası*"ndan doğduğunu belirtmesi,

Bülbülün ümmî olduğunu belirtmesi ve "*ümme*"nin iki anlamı olduğunu söylemesi, birinci anlamı, "*yazmayan, okumayan*"; ikinci anlamı, "*başkalarının elle, kalemle yazdıklarını o, elsiz,*"

### Turkish Studies

*kalemsiz yazar; başkaları olmuş, geçmiş şeyleri hikâye ederler; oysa gaybden bahseder; henüz olmamış ve gelmemiş, fakat olacak, gelecek şeyleri hikâye eder”.*

Bunun üzerine Mevlânâ'nın Hz. Muhammed'e şu soruları sorması “Ey Muhammed, sen ümmîydin, yetimdin. Bir baban, bir anan yoktu ki seni mektebe götürsün, yazı ve hüner öğretsin sana. Bu kadar binlerce bilgiyi, irfanı nerden öğrendin? Varlığın başlangıcından beri âleme gelen, âlemde olan her şeyi adım adım, onların yürüyüşü boyunca anlattın; herkesin kutluluğundan, kutsuzluğundan haber verdin; cennet bahçelerini ağaç- ağaç gösterdin; hurilerin kulaklarındaki küpelere varıncaya dek haber verdin. Cehennem zindanlarını çukur çukur, bucak bucak anlattın. Âlemin sonuna dek, sonu da yoktur ya, ne olacaksa hepsini ders hâlinde söyledin. Peki, bütün bunları kimden öğrendin, hangi mektebe gittin?”

Hz. Muhammed'in şu cevabı vermesi: “Benim kimim kimsem yoktu, yetimdim; “*Kimsesizlerin Kimsesi*” hocam oldu benim; “Rahman, Kur'ân'ı öğretti” (55/1-2) hükmünce o öğretti bana. Yoksa bu bilgiyi halktan öğrenmeye kalksaydım yüzlerce, binlerce yıl gerekti; öğrensem bile bu bilgi, taklitle elde edilmiş olurdu; onun anahtarları, bilen elinde olamazdı. Eklenti- bağlantı olurdu bu bilgi, özden meydana gelmiş bir bilgi olmazdı. Böylesine bilgi, bilginin yazısı, çizisi, şekli olurdu; bilginin gerçeği, özü- canı olmazdı.”

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Hz. Muhammed “*ilm-i ledünn sultanı*”, “*tevhid ü irfan kâni*” dir (Süleyman Çelebi, *Mevlid: Vesiletü'n- Necât*).

**c. Burada birbiriyle iç içe geçmiş birden çok temsil ve tahkiyeye dayalı metin parçacığı vardır:** “*Zindan-duvardaki resimler*”, “*deniz- balık- yılan- yılanbalığı temsilleri ve bilinmeyen hazine*”, “*kurt- ceylan- köpek*”, “*yılan- yel*”, “*Hz. Âdem'e secde konusunda Şeytan'ın ve meleklerin tavırlarına farklı bir bakış ve ilk yaratılan inci*”

#### **c.1. Zindan- duvardaki resimler temsili**

Herkes duvara bir şekil çizebilir; o şeklin başı olur; fakat aklı olmaz. Gözü olur; fakat görgüsü olmaz, eli olur; fakat vergisi- ihsânı olmaz. Göğsü olur; fakat gönlü olmaz. Elinde kılıcı olur; fakat kılıç vurması olmaz. Her mihraba bir kandil resmi yaparlar; ama gece oldu mu bir zerrecik bile aydınlık veremez. Duvara ağaç resmi yaparlar; ama silkilip meyvası düşürülemez, devşirilemez. Duvardaki resim böyledir ya; ama gene de zindanda doğmuş olan, halkın topluluğunu, güzellerin yüzlerini görmemiş bulunan kimse için faydasız değildir.

O, zindanda, kapıda, duvarlarda resimler görür, güzellerin yüzlerini, padişahları, gelinleri, padişahların süsünü- püsünü, tahtını- tacını, meclislerinin şeklini, çalgıcıları, raks edenleri seyrederse, insan olduğundan, aynı cinsten bulunduğu sorup soruşturur, zindanın dışında bir âlem olduğunu, şehirlerin bulunduğunu, bu kadar güzel kişilerin, oraya resimleri yapılan bu çeşit meyveli ağaçların varlığını anlar, içine bir ateştir düşer; âlemde der, bunca şeyler var da biz diri- diri mezara gömülüp kalmışız; bir nâra atar ve zindandakilere der ki:

“Ey toplum, şu olaylar yurdundan çekinin/ Kalkın, yüceler âlemine doğru çıkın yola/ Bedenlerinizde olgunluğa ulaşmış bir can var/ Artık siz de kısa kesin beden lâkırdısını/ İsâ gözünüzün önünde oturmuşken/ Eşeğin nalına kulluk etmenize nasıl razı oluyor gönülleriniz?/ Ey tertemiz canlar, şu toprak yığınlarında/ Cehennemliklerin duyguları gibi niceye bir kalıp duracaksınız?/ Ey diri kişilerin oğulları, şu topraktan baş çıkarın diye/ Nice demdir ki devlet davulunu çalıp duruyorlar. Ey dünyayı görmemiş mahpuslar, bir çâreye başvuruyorsunuz; hiç olmazsa şu güzel, şu şaşılacak şekilleri görün; onları bir seyredin. Elbette şu şekillerin bir gerçeği vardır. Çünkü hiçbir yalan yoktur ki doğrusuz olsun. Nerde bir yalan söylerlerse, duyanın doğru bellemesi, doğru sanması için söylerler. İşiten, doğruyu da görmüş olmalı ki bu yalanı doğru yerine kabul etsin. Kalp parayı, müşteri, geçer gümüş para sansın diye sürerler. Bu istekle sürerler ama

#### **Turkish Studies**

*International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*  
Volume 11/3 Winter 2016

müşterinin de geçer, ayarı tam parayı görmüş olması gerektir ki o kalpı geçer para sanıp alsın. Nerde bir yalan varsa, orda bir gerçek de vardır; nerde bir kalp varsa, orda ona benzer bir geçer para da vardır. Nerde bir hayâl varsa, orda bir gerçek de vardır.”

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Mevlânâ verdiği bu temsilin ardından geçici dünyanın bir zindana benzediğini belirterek şu değerlendirmeyi yapar: “Şimdi, bir zindana benzeyen bu geçici dünyânın duvarında görünen, derken yok olup giden şekiller de böyledir. Bunca binlerce kişiyle âlemde dosttun; onları hısım bilmiştin; onlara sırlarını söylemiştin. Şimdicek onların şekilleri geçti-gitti. Yürü, git mezarlığa; mezarların taşlarını al, kerpiçlerine bak; şekilleri, göreceksin ki mahvolmuş- gitmiş. Adamakıllı bil ki o güzel şekiller, dostların bulunduğu zindanın dışındaki şekillerin vuruşundan ibarettir; hani “Kalan temiz işler hayırlıdır” (18/ 46) denmiştir ya; bu kalan suretler nerededir? “Rabbinin katında” (18/ 46). Senin rabbin olan zâtın, soluktan soluğa seni yetiştirip besleyen, geliştirip olgunlaştıran zâtın katında. Bunun anlatılması uzun sürer; gel de sözü kısa keselim; şu zindanı delelim de o şekillerin gerçeklerinin bulunduğu yere, âşık olduğumuz o gerçeklerin bulunduğu makama varalım.” Eyuboğlu ve Cimcoz (2000: 8), Platon’un **Devlet**’ine yazdıkları önsözde Hristiyanın da Müslüman’ın da “gerçek ötesi” ve “dünya zindanı”nın 7. kitaptaki “mağara benzetmesi”ne bağlanabileceğini belirtmişlerdir. Platon’un “mağara benzetmesi”nde (2000: 183- 185) yeraltında mağaramsı bir yerde insanlar bulunmaktadır. Önde boydan boya ışığa açılmış bir giriş vardır. İnsanlar çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş bu mağarada yaşamaktadır. Kımıldanamamakta ve burunlarının ucundan başka yer görememekteler. Öyle sıkı sıkıya bağlanmışlardır ki kafalarını bile oynatamazlar. Arkalarında yüksek bir yerde yakılmış bir ateş parlamaktadır. Mahpuslarla ateş arasında dimdik bir yol vardır. Bu yol boyunca da -kukla oynatanların seyircileriyle aralarına koydukları ve üstünde marifetlerini gösterdikleri bölmeye benzetilen- alçak bir duvar bulunmaktadır. Bu alçak duvarın arkasında yer alan insanların elinde insana, hayvana ve başka şeylere benzeyen kuklalar yer almaktadır. Bu durumdaki insanlar, kendilerinin ve yanlarındakilerin ancak arkalarındaki ateşin aydınlığıyla mağarada karşısına vuran gölgelerini görebilirler. Bölmenin üstünden gelip geçen bütün nesnelere de öyle görürler. Bu insanlar, aralarında konuşacak olurlarsa “gölgeler”e verdikleri adlarla “gerçek nesnelere” anlattıklarını sanırlar. Onlara göre zindanın içinde duydukları yankı da karşısındaki gölgeye aittir. Mahpuslardan biri mağaradan kurtarılır, zorla ayağa kaldırılır, başı çevrilerek yürütülür ve gözleri ışığa kaldırılır. Mağarada gölgelerini gördüğü nesnelere gözü kamaşarak bakmaya başlar. Dik ve sarp bir yokuştan çıkarılıp gün ışığına sürüklendiğinde gözleri kamaşır ve bizim şimdi gerçek dediğimiz nesnelere hiç birini göremeyecek hâle gelir. Yukarı dünyayı görebilmek için bu duruma alışması gerekmektedir. Rahatça görebildiği ilk şeyler gölgeler olacaktır. Sonra insanların ve nesnelere sudaki yansılarını, sonra da kendilerini görür. Daha sonra gözlerini yukarı kaldırıp güneşten önce yıldızları, ayı ve gökyüzünü seyrederek. En sonunda da güneşi; ama artık sulara ya da başka şeylerdeki yansısıyla değil, olduğu yerde, olduğu gibi. Mevsimleri ve yılları yapan güneş olduğunu ve bütün görülen dünyayı güneşin düzenlediğini anlar. Mağarada onun ve arkadaşlarının gördükleri her şeyin asıl kaynağı güneştir. İlk yaşadığı yeri ve zindan arkadaşlarını hatırlayınca hâline şükreder ve bir daha mağaraya dönmek istemez. Dönse de gün ışığından ayrılan gözlerinin karanlıklara dayanamayacağı, mağaradaki mahpuslarla gördükleri üzerine tartışmaya kalkıştığında da onların kendisine güleceği, gözlerini bozup dönmüş olduğunun düşünüleceği ve hatta ellerinden gelse mahkûmların onu öldürmeye kalkışacakları belirtilmiştir. Mevlânâ da “zindan- duvardaki resimler” temsiline Platon’a benzer şekilde “zindanda doğmuş olan, halkın topluluğunu, güzellerin yüzlerini görmemiş bulunan –bir- kimse”yi ele almıştır ve bu “kimse” zindan duvarlarında gördüğü resimlerden hareketle, zindanın dışında, bu resimlerde gördüklerinin gerçeklerinin yer aldığı bir “asıl âlem”in varlığına ulaşmıştır.

### Turkish Studies

### c.2. “Deniz”- “balık”- “yılan”- “yılanbalığı” temsilleri ve “bilinmeyen hazine”

İnsanların öldükten sonra tekrar Allah’ın huzuruna varınca “Hz. Mûsâ gibi bengisuda dalgalar yutarız, balık gibi de o yaşayış denizine, neden dalgalandın da bizi balçık kuruluşuna attın, sende böylesine bir rahmet varken neden bu merhametsizlikte bulundun ey merhametsizliği bile âlemdeki merhametlilerin merhametinden daha tatlı olan” demesi,

Allah’ın cevap olarak şöyle buyurması: “Ben bir gizli defineydim; gayb perdesi ardında, mekânsızlık halvetinde, varlık perdelerinin ardında gizlenmişim; güzelliğimi, ululuğumu bilmelerini, benim nasıl bir bengisu olduğumu, ne biçim bir kutluluklar kimyası bulunduğumu görmelerini istedim.”

İnsanların Allah’a şu soruyu sormaları: “Biz bu denizin balıklarıyız; önce bu yaşayış denizindeydik, bu denizin ululuğunu, bu denizin lûtfuyla da bizim, bu sonsuz kimyanın iksirini kabul edecek varlıklar olduğumuzu, bu yaşayış kimyasının yüceliğini, üstünlüğünü biliyorduk. Bu denizin balığı olmayanlara bunları söylüyorduk ama, ne kadar söylersek söyleyelim, onlar duymadılar, görmediler, bilmediler bunu. Önce de bunu duyup bilen, anlayan biziz; sonra da. Bu yüzden define de biziz. Bu kadar uzun gurbeti, “Bilinmeyi sevdim” hükmü yüzünden diledim; peki, değil mi ki define de biziz, bilen- anlayan da biziz; “Bilinmeyi sevdim” hükmü kime?”

Cevap olarak Allah’ın: “Ey balıklar, balık suyun kadrini bilir, suya âşıktır, ona ulaşmaya çalışır, çabalar ama dalganın karaya attığı, uzun zaman sıcak toprakta, sıcak kuru yerde, sıcak kumda ‘Ne ölür gider orda ne yaşar’ (20/ 74; 78/ 13) hükmünce yanıp çırpınan balığın yanışında, denizdeki balığın yanışı, onun can verışı, feryât edişi, kan ağlayışı yoktur. Denizden ayrı düşen balık ne ölür ne dirilir ama yaşayıştaki tadı tattığından da denizin ayrılığına dayanamaz. Şimdi yaşayış tadını tadan, o denizi gören kişi, yaşayış denizinden ayrı kalınca nasıl olur da yaşayış tadını bulabilir? Ama deniz de ‘Kendinizi öldürmeyin, çünkü o, size pek acır’ (4/ 29) der. Hani definemi meydana çıkarmak istedim dedim ya, bundaki bir hikmet de sizin defineyi tanımak, hazînedi anlamak kabiliyetinizi meydana çıkarmaktır. Bu denizin arılığını, temizliğini meydana çıkardığım gibi şu balıklardaki yüce himmeti, şu balıkların yetişmesindeki lûtfu, şu yaratıklardaki olgunluğu da meydana çıkarmak istedim; böylece de kendilerindeki vefayı görsünler, himmetleri meydana çıksın dedim. ‘Elif, lâm, mîm, insanlar sanırlar mı ki inandık desinler de öylece bırakılsınlar, sınanmasınlar?’ (29/ 1-2) Yüz binlerce yılan var ki hepsi de ‘balğım’ diyor; görünüşte balık, gerçekteyse yılan. Temiz kişilerin canları temiz gıdalar yer; yılansa yel yer, toprak yer. Yel, toprak, balğın gıdası değildir” demesi.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Allah bilinmez bir hazinedir ve insanları bu hazineyi tanırsınlar diye yaratmıştır. Bu hazineden anlama kabiliyetlerini ölçmek için de kullarını sınamaktadır.

### c.3. “Kurt”- “ceylan”- “köpek” temsili

Uzaktan gördüğün hayvanın köpek, yahut ceylân olduğunu bilemezsin; fakat kemiğe doğru giderse ceylân değildir. Şeriatta bir mesele var: Kurt ceylânla çiftleşse de bir yavruları olsa bu yavruya ceylân mı diyelim, kurt mu diyelim? Bu meselede bilginlerin ayrı- ayrı sözleri vardır ki bu sözler medresede tartışılabilir. Ancak doğru hüküm şudur: Onun önüne bir demet ot atarız, bir avuç da kemik. Başını çevirir de ota varırsa ceylândır; kemiğe yönelirse kurt sayılır; böyle olunca da hangi suya başını soksa, dişini değdirse o su pis olur; çünkü kurt da köpektir; ancak dağda- ovada yaşar.

#### c.4. "Yılan"- "yel" temsili

Şimdi yılanın gıdası yeldir, topraktır. Kötülüğü fazlasıyla buyuran nefsin gıdası da yeldir, topraktır. Hangi yeldir, hangi topraktır o? Dünyanın yağlı- ballı lokmasıdır; bunlar da topraktan meydana gelmiştir; ancak Tanrı bunlara bir renk vermiştir. İstersen sonuna bak; sonunda onlar da toprak olur- gider; o şekil, o renk ondan geçiverir. Şimdi ekmeğin, etin, şu kara renkli bir yığın topraktan ibaret olduğunu değil mi ki bildin, yılan değilsen bunlardan başka bir yem, bir yiyecek ara.

Bir de yılanın gıdası yeldir dedik ya; hangi yeldir? "*Beylik, zenginlik mevkiine erişme yeli*". İnsan şu ekmeği yedi de doydum mu, başında zenginlik yeli eser; bizim aslımız şudur budur, biz şu denli saygıdeğerdik demeye başlar; mevki, ululuk dilemeye düşer; derken o "*yılan nefis*" bu topraktan, bu yelden fazlasıyla ele geçirdi mi de Firavun gibi "*ejderha*" olur gider.

Sana aykırı davrananlar karıncalardı; yılan kesildiler.

Yılan kesilen karıncaları yok et gitsin.

Onlara bundan fazla mühlet verme, aman verme;

Çünkü zaman geçtikçe yılan, ejderha olur.

Şimdi, inananlar tam "*yılan*" olmadıkları gibi tam "*balık*" da değildirler; "*yılanbalığı*"dır onlar; "*sağ*"a düşen yarı bedenleri "*balık*"tır; "*sol*"a düşen yarı bedenleri "*yılan*". Bir ân gelir, sağ yanları onları "*deniz*"i arayıp istemeye çeker; bir ân gelir, sol yanları onları "*dünyanın yeline, toprağı*"na çeker.

Biz dilemekteyiz, başkaları da dilemekte;

Bakalım, baht kime yardım edecek, kimi sevecek?

Âdemoğlu şaşılacak bir macundur;

Üstünlerden de üstün olduğu halde aşağılık âlemindedir.

Şimdi şu yarısı çalışmaya girişti mi, girişir; bunu yapan, yaptıran "*akıl*"dır. Gerçekten de yüce Allah akli yaratınca ona "*gel*" dedi geldi, "*dön, git*" dedi; dönüp gitti. Bu akla "*yüzünü bana çevir*" dedi, çevirdi. "*Ey akıl*" dedi, "*bana yüzünü dön.*" Akıl, "*buyruğuna uyarım*" dedi, yüzünü döndü. Buyruğa uyup yüzünü döndürmek, ona yüz tutmaktır, ona dönmektir.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Bu temsilde inananların varlığı "*yılanbalığı*"na benzetilmiş ve "*yılan*"ın "*nefs*"i, "*balık*"ın ise "*akıl*"ı temsil ettiği belirtilerek bu ikisinin sürekli mücadele hâlinde olduğu vurgulanmıştır.

#### c.5. Hz. Âdem'e secde- "ilk yaratılan inci"

Allah'ın meleklere, "Bana secde edeceğiniz yerde Âdem'e secde edin" diye buyurması. Mevlânâ, bu durum için şu açıklamalarda bulunmuştur: "Bu, görünüşte Tanrı'ya kulluktan kaçınmak, ona ardını dönmektir; Tanrı'dan başkasına yüz döndürmektir ama, değil mi ki buyrukladır, Tanrı'ya yüz tutmaktır; hatta bundan da büyük bir iştir bu. Neden bundan da büyük bir iştir? Şundan dolayı ki onlar yıllarca Tanrı'ya secde etmişlerdi; yabancı, ondan başka bir varlık var mı, anlayamamışlardı; İblis'le aynı kâseden yiyorlardı; onunla aynı hırkaya bürünmüşlerdi. Şu bir ân Tanrı'dan yüz çevirip Âdem'e yüz tutmaları dolayısıyla ayırt etme libâsına nail oldular; yabancından ayrıldılar. İblis, görünüşte Tanrı'ya arka çevirmedi; başkasına secde etmek hususunda Tanrı'dan utandı; ama Tanrı'nın buyruğuna arka çevirdiğinden, Tanrı buyruğunu ardına attığından baktı, gördü ki kendi yüzü arka kesilmiş, meleklere arkalarıysa yüz olmuş- gitmiş."

Şimdi ey inanmış kul, senin yarın "*yılan*"dır, yarın "*balık*". Bir ân yüzünü balığa tut ki onun yüzü bizedir; bir ân da iş güç için yüzünü döndür. İlki nedir? "Ancak sana taparız, sana kulluk ederiz" (1/ 4) hükmüne uymaktır; senin buyruğunla, senin kulluğuna uymuşuz, onunla meşgulüz demektir. "Ve ancak senden yardım dileriz." (1/ 4). Yâni gene senin buyruğunla, kulluğuna

### Turkish Studies

arkamızı çevirdik; kulluğa yüz tuttuk; kötülüğü fazlasıyla emreden nefsi adam etmeye uğraşmadayız; çünkü onun arkası senin kapınadır; çünkü sen, müslümanlık kuvvetlensin diye kâfirlerden haraç alındığı, haraç verenlere dokunulmadığı gibi bunu da sebep etmişsin, bizden haraç almada.

Şu söylediğim “yılan” ve “balık” iki sıfattır. Bu iki sıfatın biri, onun ayağının bağıdır; öbürü ayağı. Ayağı olan sıfat, kendi cinsine çektiği, beslediği özlemdir; ayağına bağ kesilen sıfat, onun toprakla olan hısımlığı, yakınlığıdır. Çünkü yüce Tanrı önce bir “inci” yarattı. Ona baktı; inci utancından su oldu; o su denizi meydana getirdi. Deniz içten içe coştı- kabardı, köpüklendi, köpüğü toprak oldu, yer oldu. Bu yüzden toprak da sudan doğmuştur. Bu yakınlık, bu bağlantı, onun ayağının bağıdır.

Ey katre, uyan; bu bağa, bu yakınlığa aldanma ki birçok katreler bu bağa aldandılar da “deniz”i aramaktan vazgeçtiler. Ne mutlu o kişiye ki demir, yahut tahta bir bağla bağlanmış olduğu hâlde onu kırmaya, atmaya uğraşır. Altın bağla bağlanmış olan altını sever; mücevherden yapılmış bir bağla bağlanan, mücevhere yapışır, onu sever. Şimdi “sel gibi akıp birlik denizine giden katre”, “inanmış kişinin canı”dır; sel gibi akıp gider; “Gerçekten de ben rabbime gidiyorum” (37/ 99) hükmünce “birlik denizi”ne kavuşur. Dayancım onadır ve o yeter bana. Allah daha iyi bilir.

**Aktarılmak İstenen İletiler:** Ergün (1993: 24) “ilk yaratılan inci” ile ilgili olarak bunun Mevlânâ’nın insanın yaratılışına dair bir anlatımı olduğunu ifade eder. Mevlânâ’ya göre insan, toprağa, demire, altına aldanmamalı; kendi aslı olan suya ulaşmaktan, Rabbine gitmekten vazgeçmemelidir.

## 2.2. DEĞER EĞİTİMİ AÇISINDAN MECÂLİS-İ SEB’A

Bu bölümde *Mecâlis-İ Seb’a*’da tespit edilen tahkiyeye dayalı metinler, değer eğitimi açısından çözümlenmiş ve her değerın işleniş biçimi üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Gerçekleştirilen bu çözümleme işleminden elde edilen verilere göre Mevlânâ’nın *Mecâlis-i Seb’a*’da ağırlıklı olarak bilinmesi ve benimsenmesi istenilen değerlere yer verdiği ancak bilinmesi ve sakınılması istenilen değerleri de ihmal etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle Mevlânâ’nın değer eğitimi konusunda olumlu modellerden yana bir yaklaşımı benimsediği ancak insanlığın olumsuz modellerden de haberdar edilmesi gerektiğini düşündüğü belirtilebilir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde önce “bilinmesi ve benimsenmesi istenilen davranış ve değerler” üzerinde durulmuş ardından “bilinmesi ve sakınılması istenilen tutum ve davranışlar”a geçilmiştir. Eserde tespit edilen bu davranış ve değerler şöyledir:

**2.2.1. Bilinmesi ve Benimsenmesi İstenilen Davranış ve Değerler:** Her işe Allah adıyla başlamak, Hz. Muhammed’in mucizeleri, Allah’tan umut kesmemek, Kur’an okunurken konuşmamak, Allah’ın rahmetinin bütün suçları bağışlayacak kadar büyük olması, Hz. Muhammed’in şefaati, kendisine güvenenlere Allah’ın ihsanının büyük olması, insanî isteklerin Allah’ın sıfatlarını yansıtması, Allah’ın bilinmez bir hazine oluşu, âhiretin varlığının duvar temsiliyle ispatı, yapılan ibadetlere değil ezeli Tanrı’nın lütfuna güvenmek, gözünü Allah’ın cemâlinden ayırmamak, mala mülke rağbet etmemek, adalet, hoşgörülü olmak, aklın önemi, pişman olup af dilemek, şerefli ve namuslu olmak, utanma duygusu taşımak.

**2.2.2. Bilinmesi ve Sakınılması İstenilen Tutum ve Davranışlar:** Haddi aşmak, kıskançlık, kin ve düşmanlık, dedikodu ve iftira, inatçılık ve inatta ısrar, mala- mülke rağbet etmek, kötü dostlar edinmek, zina etmek, yalan söylemek, insanları kandırabilmek için önce onların güvenini kazanmak, kendine zulmetmek, nasihat dinlememek ve ibret almamak, hırs.

### 2.2.1. Bilinmesi ve Benimsenmesi İstenilen Davranış ve Değerler

Her İşe Allah Adı ile (Bismillah ile) Başlamak: "Firavun" hikâyesinde Hz. Mûsâ, Firavun'un ordusunu Allah adıyla bozguna uğratmış; "İsâ ve ölüyü diriltme mucizesi"nde Hz. İsâ, Allah adıyla bir ölüyü diriltmiş; "İsâ ve topal"da Hz. İsâ, Allah adıyla hastaları sağlığına kavuşturmuş ve sağ- esen evlerine göndermiştir. Bu üç hikâye ile aktarılmak istenen temel ileti, Allah adının gücü ve bu ad ile işe başlamanın hayırlı oluşudur. Yavuz (1993: 46), yüksek lisans tezinin üçüncü bölümünde Besmele ile Eğitim'i bir eğitim metodu olarak değerlendirmiştir.

Hz. Muhammed'in İnananların İmanını Arttırıcı Mucizeleri: "Hz. Muhammed'in mucizesi çakıl taşı ve Ay'ın yarılması" hikâyesinde Ay'ın yarılması mucizesinin başka şehirlerden de görülmesi üzerine inananların sayısında nicel bir artış görülmüş; daha önce Müslüman olmuş kişilerin imanlarında da nitel bir artış olmuştur. Birinci Meclis'te ayrıca Hz. İsâ'nın ölüyü diriltme mucizesine yer verilmiştir. Yavuz (1993: 48) "mucize"yi Allah'ın eğitimde kullandığı metotlardan biri olarak değerlendirmiş ve Allah'ın her toplumun kültürüne göre mucizeler verdiğini belirtmiştir. Buna göre Allah, eğitim yaparken insanların ilgi ve alakalarını göz önünde bulundurmakta ve ilgi duydukları konularda onlara mucizeler vermektedir. Yavuz (49), buradan hareketle eğitim açısından bir çıkarıma ulaşarak eğitim yapılırken öğrencilerin yakın çevresinde ve dünyada güncel olan olay ve problemlerden hareket edilmesi, verilen eğitimin toplumun yapısına, inançlarına ters düşmeden o toplumu ileriye götürücü bir tarzda olması gerektiğini söylemektedir.

Allah'tan Umut Kesmemek: "Hamza- Vahşi" hikâyesinde Hz. Muhammed'in amcasını Uhud Savaşı'nda öldüren Vahşi, hatasından ötürü pişman olmuş nefse uyup haddi aştığı hâlde affedilmiştir. Buradan çıkarılacak sonuç, nefse uyup haddi aşırı hareket edenlerin bile Allah'ın rahmetinden umut kesmemeleri gerektiğidir. Aynı durum zinaya teşebbüs edip pişman olan ve Allah'tan af dileyen Sa'lebe ve Mukbil-i Tammâr için de geçerlidir.

Kur'an Okunurken Konuşmamak: "Kur'an okunurken konuşulmaması" gerektiğinin işlendiği aynı adı taşıyan hikâye parçacığında sahabelerin peygamber söz söylerken başlarına kuş konmuş hâlde geldikleri, Kur'an okunurken birbirlerine masal söylemedikleri, hikâye anlatmadıkları, soru sormadıkları belirtilmektedir.

Allah'ın Rahmetinin Bütün Suçları Bağışlayacak Kadar Büyük Olması: "Hamza-Vahşi" hikâyesindeki Vahşi, "Mukbil-i Tammar" ve "Sa'lebe" hikâyelerinde, hikâyelere adlarını veren kişiler, işledikleri günahlar karşısında pişman olup tövbe etmişlerdir. Bu üç kişinin Allah tarafından affedildiklerine dair âyet gelmiştir.

Hz. Muhammed'in Şefaati: "Abdumuttalib'in yağmur duası" hikâyesinde Mekke'de yaşanan kıtlığa bir çözüm bulması için kâfirler, Abdumuttalib'e gelirler. Abdumuttalib, torunu Muhammed'i alıp Kâbe'ye götürerek Allah'a dua eder ve bunun üzerine yağmur yağmaya başlar. Hikâyenin sonunda Mevlânâ, daha peygamber olmadan önce kâfirleri belâdan kurtaran peygamberin, kıyamet günü inananlara şefaate edeceğinden ümitvar olunması gerektiğini vurgulamıştır.

Kendisine Güvenenlere Allah'ın İhsanının Büyük Olması: "Habîb-i A'cemi" hikâyesinde kendisine eve bir şeyler getirip getirmediğini soran karısına "ustam ücretimi cuma günü verecek" demek zorunda kalan Habîb, utancından ağlamaya başlamış ve kendisini utandırmaması için Allah'a yalvarmıştır. Allah, onun durumunu bir büyüğe rüyâsında göstermiş ve o büyük de

Habîb'in evini altın, buğday, koyun, kumaş ile doldurmuştur. Hikâyesinin sonunda Habîb'in işittiği ses, tüm bunların Allah'ın bir ihsanı olduğunu söyler. Bu sese göre Habîb'e bütün gönderilenler, çoluk çocuğun oyalanması ve onu namazdan ve Allah'ın tapısından alıkoymaması içindir.

İnsanın İsteklerinin Allah'ın Sıfatlarının Yansıması Olması: “Tilki- tuzak- avcı” hikâyesinde çayırılıkta gezen bir tilki, asılmış bir kuyruk görerek bunun bir avcının işi olduğu sonucuna varır. Hikâyesinin sonunda insanın varlığı et, deri ve kemikten oluşmuş bir çayırılığa benzetilir. İnsanın himmet ve isteklerinin Allah'ın temiz sıfatlarından meydana geldiği belirtilir.

Allah, kainatta isimleriyle (tecelli-i esmâ), sıfatlarıyla (tecelli-i sıfat) ve fiilleriyle (tecelli-i ef'âl) sürekli tecelli hâlinindedir. Bu durum, Rahman Sûresi'nin 29. âyetinde “O, her an yeni tecellilerle iş başındadır” şeklinde ifade edilmiştir. Uludağ (2001: 341) “*sıfat tecellisi*”ni “Allah'ın sıfatlarından birinin kulunun kalbinde zahir olması” şeklinde tanımlar. Mecâlis-i Seb'â, Allah'ın isim, sıfat ve fiil tecellileri açısından incelenmiş ve “*Tilki- tuzak- avcı*” hikâye parçacığında “*sıfat tecellisi*”nin bir örneği tespit edilmiştir. Bu hikâye parçacığında insanın “*himmet*” ve “*istekleri*” Allah'ın temiz sıfatlarının birer “*tecelli*”si olarak değerlendirilmiştir.

Hikâyede yer alan metaforlar, aşağıdaki tablo ile somutlaştırılmıştır:

Tilki	İnsan
Çayırılık	İnsanın et, deri, kemikten oluşan varlığı
Tuzak	Allah'ın sıfatlarının birer yansıması olarak insanın himmet ve istekleri
Avcı	Allah

Habîb-i A'cemi hikâyesi de Allah'ın “İhsan” sıfatının geçirilen tecrübelerle tecelli edişinin bir uygulaması niteliğindedir.

**Allah'ın “Bilinmez Hazine” Oluşu:** “Hz. Mûsâ- bülbül” hikâyesinde ferahlık ve zevk âlemlerine götürülen Hz. Mûsâ, Allah'a “Bizi neden bu âlemde aldın, dünyaya götürdün?” diye sorar ve “Ben gizli bir defneydim, bilinmeyi sevdim” cevabını alır. Bunun üzerine Hz. Mûsâ üç soru daha sorar: Birinci soru, “Sonu olmayan nasıl bilinebilir?”; ikinci soru, “Gökte uçan bülbül, kızıl gül benim terimden yaratıldı diyen'i nasıl bilebilir?”; bülbüle sorulan üçüncü soru ise “Ey ebedî aşka tutulmuş bülbül, bu bin bir perdeyi hangi anlamdan öğrendin, hangi çalgıcıdan geçtin?”dir. Üçüncü soruya bülbülün verdiği cevap önemlidir. Buna göre bülbülün bilgisi ve aşkı “doğuştan”dır. Ancak bülbül, erkeklik ve dişilik anasından değil, “güle âşık oluş anası”ndan doğmuştur. Bülbülün üzerinde durulan bir diğer özelliği “ümmî” oluşudur. Metinde bu kelimeyi açıklamak için verilen iki anlam vardır: “yazamayan ve okuyamayan”, “başkalarının elle kalemle yazdığını elsiz kalemsiz yazan, gaybdan bahseden, henüz olmamış ancak gelecek şeylerden bahseden”.

“Deniz- balık- yılan- yılanbalığı”, “Yılan- yel” temsillerinde Allah'a -Hz. Mûsâ'nın yaptığı gibi- insanı neden denizden alıp balık kuruluğuna (dünyaya) attığı sorulur. Allah, bu soruya gizli bir define olduğunu ve güzelliğinin, ululuğunun bilinmesini istediğini belirterek cevap verir. Bunun üzerine Allah'a bu denizin balıklarının kendileri olduklarını söyleyen insanlar, “Define de biziz, bilen anlayan da; öyleyse bilinmeyi sevdim hükmü kime? diye sorarlar. Allah da denizden karaya atılıp uzun zaman sıcak toprakta, kuru yerde kalan balığın yanışı, can verışı, feryâd edişi ve kan ağlayışının denizdeki balıkta olmadığını belirterek insanı neden dünyaya gönderdiği sorusuna açıklık getirir. Hikâyesinin sonunda yel ve toprakla beslenen “yılan”ın “nefsi” temsil ettiği açıklanarak inananların birer “yılanbalığı” olduğu belirtilmiştir. Buna göre, sağ yanları onları “deniz”i arayıp istemeye, sol yanları ise “dünyânın yeline toprağına” çekmektedir.

**Yüceler Âleminin (Âhiretin) Duvar Temsili İle İspatı:** “Zindan- duvardaki resimler” temsiliinde duvardaki resimlerin zindanda doğmuş olan kişiye bu şekillerin asıllarının yer aldığı bir başka âlemin varlığını düşündürmesi örnek gösterilerek “dünya duvarında” yer alan şekillerin de



gerçeklerinin yer aldığı bir öte âlemin varlığına işaret ettiği belirtilmiştir. Hikâyenin sonunda Mevlânâ, bu durumu daha da açık hâle getirmek için "yalan" ve "kalp para" örneklerini verir. Ona göre "Nerde bir yalan varsa, orda bir gerçek de vardır; nerde bir kalp varsa, orda ona benzer bir geçer para da vardır. Nerde bir hayâl varsa, orda bir gerçek de vardır."

**Allah'ın Emrine Uymak mı, Yalnız Allah'a Secde Etmek mi?:** "Âdem'e secde" hikâyesinde Âdem'e secde edilmesinin görünüşte Allah'tan başka bir varlığa kulluk ederek Allah'a ardını dönmek olduğu belirtilmiş, ama bunun aslında Allah'ın buyruğuna bir boyun eğiş olduğu vurgulanmıştır. Hikâyeye göre Şeytan, Allah'tan başkasına kulluk etmekten utandığı için Âdem'e secde etmemiştir. Ancak böyle yapmakla Allah'ın buyruğuna arka çevirdiği için "kendi yüzü arka kesilmiş"tir.

**Yapılan İbadetlere Değil Ezeli Tanrı'nın Lütfuna Güvenmek:** "Padişah- doğan" hikâyesinde insanların padişahın elinden uçan doğanın güzelliğine hayran olmaları ve onun padişahın izniyle yıkık yerin duvarına konduğunu bilmemeleri eleştirilmiştir. Buradan hareketle "doğan"la anlatılanın "gece gündüz yapılan ibadetler" olduğu ve zahitlerin yaptıkları ibadetlere güvenmelerinin yanlışlığı üzerinde durulmuştur. Asıl olan doğanı değil, doğanın da sahibi olan padişahı -Allah'ı- bilmektir. Bu yüzden arifler ibadet hay- huyunu düşünmezler, Hakk şöyle yaptı, böyle etti diye ezeli lütfu düşünürler.

**Gözünü Tanrı Cemâlinden Ayırmamak:** "Padişah- has kul" hikâyesinde has kulunu kıskanan emirlerini gürültü sınavına tabi tutan bir padişah anlatılmıştır. Bu sınava kıskanılan has kul da katılmıştır. Çıkan gürültünün büyüklüğü karşısında bütün emirlerin yüzlerini padişahın döndürmelerine karşılık, has kul gözünü padişahın ayırmamıştır. Mevlânâ hikâyenin sonunda "padişah"ın "Tanrı", "emirler"in "melekler" ve "has kul"un ise miraçta "cemâl" ile şereflenen "Hz. Muhammed" olduğunu açıklamıştır.

**Mala- Mülke Rağbet Etmemek:** "Hz. Rabia" hikâyesinde Hz. Rabia, kendisine verilen iki kuruşu bir araya getirmemek için iki ayrı eline alır, elleri dolu olduğu için yemek yiyemez. Kendisine bunun sebebi sorulduğunda bir araya gelen iki kuruşun fitne ve bozgunculuğa sebep olabileceğini belirtir. Böylelikle mala- mülke rağbet etmenin tehlikesinin boyutlarını gözler önüne serer.

"İbrahim Ethem" hikâyesinde İbrahim Ethem, duyduğu bir sesteki nasihatlarla uyarak iman sarhoşluğunu tatmış ve herkesi şaşkırtarak Belh ülkesini ve bu ülkenin padişahlığını bırakmıştır.

Adalet: "Hz. Süleyman" hikâyesinde ihtiyar bir kadın, serkeşlik ederek ununu deviren yeli Hz. Süleyman'a şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Hz. Süleyman, ununun değerini kadına ödemiş ve yeli zindana hapsedirmiştir.

**Cezanın Adil Olması:** "Kasap" hikâyesinde etini çalan kuşu cezalandırmak isteyen kasap, onu tuzak kurarak öldürmüş ve diğer kuşlara ibret olsun diye asmıştır. Kuşa verilen bu cezanın adil olmadığı, hikâyenin sonunda ifade edilen "et işi kolay fakat [aldığım başa karşılık] baş isterlerse ne yapacağım ben?" sorusuyla ifade edilmiştir.

Hoşgörülü Olmak: "Hişâm" hikâyesinde padişah Hişâm'ın kendisine gelerek soğuk sözler söyleyen ve kendisinden şikâyetçi olan bir sûfiye karşı hilm göstermesi anlatılmıştır.

**Aklın Önemi:** "Süleyman- Belkis- Hüdhüd" hikâyesinde Hz. Süleyman, aslı olmayan yola saptığını öğrendiği Belkis'a Hüdhüd ile içinde Allah adının olduğu bir mektup gönderir. Hikâyenin sonunda Belkis, içinden Hüdhüd için "ne küçük kuş", getirdiği haber için ise "ne büyük haber" diye geçirir. Mevlânâ hikâyenin sonunda Süleyman'ın "Tanrı"yı, Belkis'ın "nefsi", Hüdhüd'ün ise "aklı" temsil ettiğini belirtmiştir. Belkis, bu hikâyede kendisini uyandırmak için göğsünü gagalayarak yaralayan [gönlünü temizleyen, arındıran] Hüdhüd (akıl) vasıtasıyla imana ulaşmıştır.

### Turkish Studies

**Pişman Olup Af Dilemek:** “Süleyman- taç” hikâyesinde verilen nimete layık olmayan bir düşünceyi gönlünden geçirdiği için tacı eğrilen Hz. Süleyman, haddi aştığını anlayınca pişman olup tövbe eder ve tacı doğrulur.

“Hamza- Vahşi” hikâyesinde Hz. Hamza’yı şehit eden Vahşi, yaptığından ötürü pişman olup Allah’tan af dilemiş ve tövbesi kabul edilmiştir.

“Hz. Muhammed’in verdiği Âdemoğlu temsili”nde çölde devesini kaybeden Âdemoğlu’nun devesini tekrar bulunca Allah’a şaşkınlıkla “sen benim kulumsun, ben senin Rabbinim” diyecek kadar çok sevinmesi anlatılmıştır. Hikâyenin sonunda Allah’ın Nasuh tövbesi eden kulu karşısındaki sevincinin, kaybettiği deveyi bulup sevinen adamınkinden daha fazla olduğu belirtilmiştir.

“Mukbil-i Tammâr” hikâyesinde dükkânına gelip hurma isteyen kadını öpen ve ona sarılan Mukbil’in duyduğu pişmanlık, ettiği tövbe ve affedilme süreci anlatılmıştır. “Sa’lebe” hikâyesinde yıkanmakta olan bir kadına bakmak suretiyle göz zinası işleyen Sa’lebe’nin pişman olması, ağlayıp inleyerek tövbe etmesi ve affedilmesi anlatılmıştır.

### **Namuslu Olmak/ Utanma Duygusu Taşımak**

“Zengibar” hikâyesinde aynı adı taşıyan vilayette yaşanan eşcinsel ilişki olumsuzlanmıştır. Hikâyenin sonunda bir çocuk, babasına kara yüzlülerin neden neşeli olduğunu ve temiz insanlarla neden gülüp eğlendiklerini sorar. Bu soruya babanın verdiği cevap, namuslu olunmasını öğütlemesinin yanında sorunun temelini teşkil eden kara yüzlülerin neşeli olmalarının ve namuslu kişilerle eğlenmelerinin asıl nedenine açıklık getirmesi bakımından önemlidir: “Sen işine bak, Ay gibi yüzünü ebed ve ezel padişahı için beze, gerçekten de Allah güzeldir, güzelliği sever, onlar kendi çirkin suratlarına gülmedeler. ‘Şüphe yok ki suç işleyenler, inananlara gülerler.’ (9/ 111).

### **2.2.2. Bilinmesi ve Sakınılması İstenilen Tutum ve Davranışlar**

**Haddi Aşmak:** “Süleyman- taç” hikâyesinde verilen nimete layık olmayan bir düşüncenin Hz. Süleyman’ın gönlünden geçmesi tacının eğrilmesine sebep olmuştur. Bu hikâyede tacın “doğruluk”u, tacın eğrilmesinin de “doğruluktan sapma”yı temsil eden birer metafor olduğu belirtilmelidir. “Kasap” hikâyesinde yer alan kasap, etini çalan kuşu tuzak kurmak suretiyle öldürmüş bu durum diğer kuşlara ibret olsun diyerek kuşu asmıştır. Böylece hadden aşırı hareket etmiştir. “Hamza- Vahşi” hikâyesinde haddi aşan Vahşi, Hz. Hamza’yı öldürmüştür. “Barsîsâ” hikâyesinde Şeytan’ı kendisine dost edinerek hadden aşırı giden Barsîsâ, ona uyararak zina eder ve bir kızı hamile bırakır, sonra onu öldürür ve gömer, başı ne zaman sıkışsa yalan söyler, hikâyenin sonunda canını kurtarmak için başıyla Şeytan’a secde etmeye niyetlenir.

**Kıskançlık, Kin ve Düşmanlık:** “Peygamberin mucizesi çakıl taşı ve Ay’ın yarılması” hikâyesinde Hz. Muhammed’i Kâbe’de tavaf ederken gören Ebu Cehil’in hasedi coşup köpürmüştür. Ona olan düşmanlığını besleyen bu haset, onu önce avucuna çakıl taşları alarak Hz. Muhammed’i sınamaya sevk etmiş bu sınama kendisi için hüsrarla sonuçlanınca düşmanlığını daha da artırmış ve onu arkadaşlarıyla iş birliği yapmaya itmiştir. Arkadaşları da “Büyücülük yerde olur, göğe tesir etmez” diyerek Ebu Cehil’in Hz. Muhammed’e olan kıskançlık ve düşmanlığını arttırmışlar ve onu Hz. Muhammed’i tekrar sınaması konusunda yüreklendirmişlerdir. Ebu Cehil, gözleri önünde gerçekleşen mucizelere rağmen inatla, Hz. Muhammed’in “büyücü” ve “göz bağıcı” olduğuna dair iddiasında ısrar etmiştir. İnatçılığındaki bu ısrar, Ay’ın yarılması mucizesi karşısında en üst seviyeye ulaşır. Şöyle ki bu mucize gözleri önünde gerçekleşmesine rağmen, “başka şehirlerin de bundan haberdar olması lazım geldiği” iddiasında bulunmuş başka şehirlerden bu mucize üzerine mektup üstüne mektup gelmesine rağmen inatçılığında ısrar etmeye devam etmiştir.

"Hamza- Vahşi" hikâyesinde Hz. Hamza'nın savaşta bir yakınıni öldürdüğü kadın ve savaşta Hz. Hamza tarafından yakınıni öldürülen başka kişiler, Hz. Hamza'ya karşı duydukları kin yüzünden Vahşi'ye Hz. Hamza'yı öldürmesi için azat edilme ve mal- mülk teklif etmişlerdir ve Uhud savaşında Vahşi, Hz. Hamza'yı öldürmüştür.

**Dedikodu ve İftira:** "Peygamberin mucizesi çakıl taşı ve Ay'ın yarılması" hikâyesinde Hz. Muhammed'i Kâbe'de tavaf ederken gören Ebu Cehil, ona "bu büyücü yine hangi düzeni kurmada" diyerek iftirada bulunmuştur. Çakıl taşı mucizesine rağmen bu iddiasını dostlarına açarak dedikoduya başvurmuştur.

**İnatçılık ve İnatla İsrar:** "Peygamberin mucizesi çakıl taşı ve Ay'ın yarılması" hikâyesinde Ebu Cehil, gözleri önünde gerçekleşen mucizelere rağmen inatla, Hz. Muhammed'in "büyücü" ve "göz bağcı" olduğuna dair iddiasında ısrar etmiştir. İnatçılığındaki bu ısrar, Ay'ın yarılması mucizesi karşısında en üst seviyeye ulaşır. Bu mucize gözleri önünde gerçekleşmesine rağmen, "başka şehirlerin de bundan haberdar olması lazım geldiği" iddiasında bulunmuş, bunun üzerine başka şehirlerden mektup üstüne mektup gelmesine rağmen inatçılığında ısrar etmeye devam etmiştir.

**Mala- Mülke Rağbet Etmek:** "Hamza- Vahşi" hikâyesinde Vahşi, kendisine mal- mülk ve azat edilme teklif edilince dünya malına tamah eder ve Hz. Hamza'yı öldürür. "Tilki- davul" hikâyesinde uzaktan duyduğu davulun sesine aldanan tilki ile "dünyaya âşık olanlar"ın kastedildiğini açıklayan Mevlânâ, hikâyenin sonunda tilkiye davulun içinde yelden başka bir şey olmadığını göstererek "dünya malına itibar edenler, yanlış yoldadır" mesajını vermiştir.

**Kötü Dostlar Edinmek:** "Barsîsâ" hikâyesinde Şeytan'ı kendisine dost edinen Barsîsâ, ona uyarak zina eder ve bir kızı hamile bırakır, sonra onu öldürür ve gömer, yalan söyler, hikâyenin sonunda canını kurtarmak için başıyla Şeytan'a secde etmeye niyetlenir.

**Zina Etmek:** "Barsîsâ" hikâyesinde Şeytan'ı kendisine dost edinen Barsîsâ, ona uyarak kendisine iyileştirmesi için getirilen kızı hamile bırakmıştır. "Mukbil-i Tammâr" hikâyesinde dükkânına gelip hurma isteyen kadını öpen ve ona sarılan Mukbil'in duyduğu pişmanlık, ettiği tövbe ve affedilme süreci anlatılmıştır. "Sa'lebe" hikâyesinde yıkanmakta olan bir kadına bakmak suretiyle göz zinası işleyen Sa'lebe'nin pişman olması, ağlayıp inleyerek tövbe etmesi ve affedilmesi anlatılmıştır.

**Yalan Söylemek:** "Barsîsâ" hikâyesinde Şeytan'la dost olan "Barsîsâ" başı sıkışınca yalana başvurmuş ve söylediği yalanlar da yine kendisine dost edindiği Şeytan tarafından açığa çıkarılmıştır.

**İnsanları Kandırabilmek İçin Önce Onların Güvenini Kazanmak:** "Barsîsâ" hikâyesinde Şeytan -içine girerek kendisinin hasta ettiği- padişahın kızını Barsîsâ'nın iyileştirdiğine herkesi inandırır ve böylece Barsîsâ'ya karşı padişah ve etrafındakilerin güven duymasını sağlar. Böylece daha sonra gerçekleştireceği entrikaların zeminini hazırlar.

**Kendine Zulmetmek:** "Hz. Nuh- tufan" hikâyesinde Allah adını hor tutan, Hz. Nuh'a inanmayan, böylece -kendilerine- zulmettikleri belirtilen kavmin "kökünün kesilmesi" işlenmiştir.

**Nasihat Dinlememek ve İbret Almamak:** "Âzim" hikâyesinde yolculuğu esnasında gördüğü ibret verici durumların anlamını (ekinleri ateşe veren topluluk → kulluk ve ibadetten sonra bozgunculuk yapanlar; önce bir taşı, sonra iki taşı kaldıramayıp üç taşı kaldıran kişi → günahları kendisine hafif görünen kişi; koyuna yapışan beş kişinin yorumlanması: koyun, dünya; üstüne binenler, padişahlar; koyunu sırtına alanlar, yoksullar; koyunun kuyruğuna yapışanlar, eceli yaklaşanlar; iki boynuzunu tutmuş olanlar, dünyada büyük sıkıntıyla yaşayanlar; sütünü sağanlar ise zenginler ve kâr elde edenler) kendisinden dinlediği ihtiyarın anlattıklarından ibret almayan

### Turkish Studies

Âzim'in bu ihtiyardan kötü bir kadının evini sorması ve hikâyesinin sonunda da bu ihtiyarın Azrail olduğunu belirterek hemen oracıkta Âzim'in canını alması anlatılmıştır.

**Hırs:** “*Doymayan öküz- hırs*” hikâyesinde her gün sabahtan akşama kadar ovadaki bütün yeşilliği yiyen öküz, akşam otları bitmiş görünce ah vah ederek zayıflamaya başlar ve ertesi sabah ovayı yeniden yeşilliklerle dolu bulur. Bu durum yıllarca devam eder. Hikâyesinin sonunda Allah'ın âlemde görünmeyen yüz binlerce definesi olduğu ve bunları her akli yetenin göremeyeceği belirtilerek, “*mahrem olmayanların gözündeki perde artıkça artsın*” denilmiştir. Ova her sabah yeşilliklerle yenilenmesine rağmen öküzün, Allah'ın kendisine sunduğu lütfu görememesi, içine düştüğü hırs ateşinin gözlerini perdelemesindedir.

### 3. SONUÇ

Bu çalışmada Mevlânâ'nın “*Mecâlis-i Seb'a*” adlı eseri, tahkiyeye dayalı değer eğitimi açısından incelenmiştir. Eserde tahkiyeye dayalı otuz üç (33) metin ve metin parçacığı tespit edilmiştir. Tahkiyeye dayalı bu metin ve metin parçacıkları öncelikle en küçük eylem- birimleri olan epizotlara ayrılmış, daha sonra her bir metnin hangi değer işlenmesine yönelik olarak kurgulandığı sorgulanmıştır. Gerçekleştirilen bu çözümleme işleminden elde edilen verilere göre Mevlânâ'nın *Mecâlis-i Seb'a*'da ağırlıklı olarak bilinmesi ve benimsenmesi istenilen davranış ve değerlere yer verdiği ancak bilinmesi ve sakınılması istenilen tutum ve davranışları da ihmal etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle Mevlânâ'nın değer eğitimi konusunda olumlu modellerden yana bir yaklaşımı benimsediği ancak insanlığın olumsuz modellerden de haberdar edilmesi gerektiğini vurguladığı belirtilebilir.

Geniş halk kitlelerinin anlamakta güçlük çektikleri konulara açıklık getirmek ve kıssadan hisse çıkarmalarını sağlayarak anlatılanları kalıcı kılmak amacına dönük olarak bilinçli bir şekilde önceden kurgulanan bu hikâyelerde işlenen temel değerler iki ana başlık altında değerlendirilmiştir:

Çalışmada tespit edilen *bilinmesi ve benimsenmesi istenilen davranış ve değerler*; her iş Allah adıyla başlamak, Hz. Muhammed'in mucizeleri, Allah'tan umut kesmemek, Kur'an okunurken konuşmamak, Allah'ın rahmetinin bütün suçları bağışlayacak kadar büyük olması, Hz. Muhammed'in şefaati, kendisine güvenenlere Allah'ın ihsanının büyük olması, insanî isteklerin Allah'ın sıfatlarını yansıtmaması, Allah'ın bilinmez bir hazine oluşu, âhiretin varlığının duvar temsiliyle ispatı, yapılan ibadete değil ezeli Tanrı'nın lütfuna güvenmek, gözünü Allah'ın cemâlinden ayırmamak, mala mülke rağbet etmemek, adalet, hoşgörülü olmak, aklın önemi, pişman olup af dilemek, şerefli ve namuslu olmak, utanma duygusu taşımak; *bilinmesi ve sakınılması istenilen tutum ve davranışlar* ise haddi aşmak, kıskançlık, kin ve düşmanlık, dedikodu ve iftira, inatçılık ve inatta ısrar, mala- mülke rağbet etmek, kötü dostlar edinmek, zina etmek, yalan söylemek, insanları kandırabilmek için önce onların güvenini kazanmak, kendine zulmetmek, nasihat dinlememek ve ibret almamak ile hırstır.

Verdiği yedi sohbet meclisinde dinleyicilerini âyetlerle, hâdislerle, şiir parçacıklarıyla ve tahkiyeye dayalı metinlerle önceden tasarlayarak kurguladığı edebî bir âlemde dolaştıran Mevlânâ, özenle düzenlediği mana birlikleriyle, kıssalar ile onlara doğru yolu bulup bu âlemde sağ- esen çıkmalarında yardımcı olacak ipuçları, köşe taşları bırakmıştır. Zaman zaman peygamber kıssalarından ibretler aldırması, zaman zaman küçük bir kuşun sırtına büyük haberler yükleyerek Sebe melikesi Belkıs'a yollamış ve onun Allah sevgisinden yoksun göğsünü akıl Hüthüt'üne gagalatmış, zaman zaman küçük bir çocuğun babasına sorduğu sorularla muhakemeye davet etmiş, zaman zaman verilen nasihatlerden ibret almayanların karşısına Azrail'i çıkarmış, zaman zaman Türk ve Rum yüzlü güzellere hayran bırakmış, zaman zaman günah işleyenlerin kuruyup çöle dönen ömür tarlalarını, rahmeti gazabını geçmiş olan Allah'ın mağfiret yağmurlarıyla yıkayıp arındırması, zaman zaman etini çaldığı için başını koparıp ibret olsun diye astığı kuşun ardından

çırağına "et işi kolay, fakat baş isterlerse ben ne yaparım!" diye dert yanan kasabın dükkânına uğratmış, zaman zaman somutlaştırma yoluna giderek "doğruluk"u Hz. Süleyman'ın başına "taç"; "günahlar"ı da niceliği arttıkça taşınması kolaylaşan "üç taş" yapmıştır. Böylelikle dinleyicilerinin zihninde onları iki cihan saadetine eriştirecek ibret nişanları bırakmayı amaçlamıştır. Çünkü Mevlânâ'ya göre iki cihan saadetine erişmenin tek yolu, söz ve davranışları İslamî değerlerle donanmış, gönlündeki ışıkla etrafındakileri de aydınlatan, samimi bir mümin olmaktan geçmektedir.

### KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif (2000). **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyüz, Yahya (2009). **Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2009**. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Arpağuş, Sâfi (2005). "Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Eserleri Üzerine Yapılan İngilizce Çalışmalar." **Tasavvuf Dergisi Mevlânâ Özel Sayısı**. 14, 775-804.
- Balkaya, Âdem, "Türk Toplumunda Temsil Getirme Geleneği ve Mevlana'nın Gelenek İçerisindeki Yeri" **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 2/4 Fall 2007, p. 201- 208, ISSN: 1308-2140, [www.turkishstudies.net](http://www.turkishstudies.net), DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.168>, ANKARA-TURKEY.
- Batur, Zekerya; YÜCEL, Zeliha, "Ahmet Efe'nin Çocuk Hikâyelerinde Değer Eğitimi ve Hikâyelerin Türkçe Eğitimine Katkısı", **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 7/4 I Fall 2012, p. 1031-1049, ISSN: 1308-2140, [www.turkishstudies.net](http://www.turkishstudies.net), DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3396>, ANKARA-TURKEY.
- Çelebioğlu, Âmil (1998). **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**. İstanbul: MEB Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim, <<http://www.diyanet.gov.tr/kuran>>.
- Durmuş, Gülşah (2011). *Mevlânâ'da Eğitici Değerler ve Dil*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Ergün, Mustafa (1993). **İnsan ve Eğitimi**. Ankara: Ocak Yayınları.
- Fürûzanfer, Bediüzzaman (1986). **Mevlânâ Celâleddin**. (Feridun Nafiz Uzluk, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (1965). **Mevlânâ Celâleddin Mecâlis-i Sab'a**. Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1972). **Fîhi Mâ-Fîh, Mektuplar ve Mecâlis-i Seba'dan Seçmeler**. Ankara: MEB Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (1999). **Mevlânâ Celâleddin, Hayatı, Eserleri, Felsefesi**. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (2000). **Fîhi Mâ-Fîh ve Mecâlis-i Seba'dan Seçmeler**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öğke, Ahmet (2005). "Mevlânâ'nın Mecâlis-i Seb'a'daki Sohbet Metodu." **Tasavvuf Dergisi Mevlânâ Özel Sayısı**. 14, 251- 266.

- Karaman, Gülay, “Mevlana’nın Menkıbeleri Üzerine Folklorik Bir İnceleme”, **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 7/3, Summer, 2012, p. 1675- 1693, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3698>, ANKARA-TURKEY.
- Kavruk, Hasan (1998). **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler**. İstanbul: MEB Yayınları.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, (1937). **Mevlânâ’nın Yedi Ögüdü**. (Feridun Nafiz Uzluk, Haz.; Rizeli M. Hulusi, Çev.). İstanbul: Bozkurt Basımevi.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, (2001). **Mecâlis-i Seb’a**. (M. Doğan Bayın, Haz.; Mehmed Hulûsi, Çev.). İstanbul: Kırkambar Kitaplığı.
- Mevlânâ Celâleddin Rumî, (2007). **Yedi Meclis**. (Hicabi Kırlandıç, Çev.). İstanbul: Ney Yayınları.
- Mutluer, Celal, “Tarih Derslerinde Değer Eğitiminde Hikâyelerin Kullanımı”, **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 10/7 Spring 2015, p. 721-732, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8260>, ANKARA-TURKEY.
- Pekolcay, Necla (1967). **İslâmî Türk Edebiyatı**. İstanbul: Çağaloğlu Yayınevi.
- Platon (Eflatun) (2000). **Devlet**. (Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Süleyman Çelebi, (1980). **Mevlid: Vesîletü’n-Necât**. (Necla Pekolcay, Haz.). Ankara: Dergâh Yayınları.
- Tural, Sadık Kemal (1991). **Zamânın Elinden Tutmak**. Ankara: Ecdâd Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (2001). **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yavuz, Kemal (1993). *Mecâlis-i Seb’a’da Eğitim*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yeniterzi, Emine (2008). **Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlânâ**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yousofi, Gholam Hosein (2005). “*Bir Hikâyeci Olarak Mevlânâ*.” Çev.: Ramazan Muslu. **Tasavvuf Dergisi Mevlânâ Özel Sayısı**. 14, 645-658.

#### Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Durmuş, G., (2016). “Mevlânâ’nın “Mecâlis-i Seb’a” Sında Tahkiyeye Dayalı Değer Eğitimi / Values Education Based On Narration In The “Mecâlis-i Seb’a” Of Mevlânâ”, **TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-**, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/3 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9184>, p. 1011-1048.